

De *Vriendenkring* is het verenigingsorgaan van de *Vrienden van Schokland*, ingeschreven bij de Kamer van Koophandel te Lelystad onder nr. 40059053.

BESTUUR VRIENDEN VAN SCHOKLAND

Voorzitter

H. Scholtmeijer; tel. 0527 620490

Secretaris

C. Hendrix-Mocking; tel. 0527 652771
Oud Emmeloorderweg 18, 8308 PK Nagele
E-mail: fam.hendrix@hetnet.nl

Penningmeester

D.E. Roemers; tel. 06 104 148 86

Ledenadministratie

T.V. Hersevoort; tel. 0527 613 740
Orionstraat 15, 8303 AT Emmeloord
E-mail: t.v.hersevoort@wanadoo.nl

Overige leden

C.J. Bolle; B.J. Grotenhuis; J.H. Hollestelle;

Adviseur

H. Kloosterman; Museum Schokland,
tel. 0527 251396

REDACTIE DE VRIENDENKRING

Redactie-adres

J.H. Hollestelle; tel. 038 3329944
Scheerling 199; 8265 GG Kampen
E-mail: redactie@VvS-Schokland.nl

Overige leden

G.W. Bulk; H. Scholtmeijer.

CONTACTPERSONEN

R. Rijs, *Stichting het Flevolandschap*
B. van Tilburg, *RCE Lelystad*
contactadres: *Nieuw Land Erfgoedcentrum*

CULTUURHISTORISCHE INFORMATIE

www.VvS-Schokland.nl
www.schokland.nl
www.nieuwlanderfgoedcentrum.nl
www.flevolandbovenwater.nl
www.cultureelerfgoed.nl
www.flevolandschap.nl

CONTRIBUTIE

Volwassenen € 15,-; huisgenootleden € 5,-;
jeugdleden € 3,75.

ING-Bank 1179970 of Rabobank 346556813
t.n.v. Penningmeester VvS te Emmeloord.
Beëindiging lidmaatschap schriftelijk vóór
1 september van het lopende jaar.

In dit nummer:

► Vereniging

Beste *Vrienden* 2
Redactie

Lezingen seizoen 2012 - 2013 3
Kees Bolle

Cursussen *Vrienden van Schokland* 5
Seizoen 2012 - 2013
Berend Jan Grotenhuis en Hans Hollestelle

Boottocht naar Spakenburg 8
Corry Hendrix

De *Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2012* 10
uitgereikt
Harrie Scholtmeijer

Reglement *Gerrit Daniël van der Heide Prijs* 47
Bestuur Vrienden van Schokland

► Artikelen

Landbouw in de Noordoostpolder 12
Jorik Jongschaap en Frank Zee

Opgraving Kogge uit plm. 1300 bij Emmeloord 28
Joop Masséus

De eerste burgemeester van de gemeente 29
Schokland
J. Spitse

Ds. G. de la Couture, een deftige 35
domineesfamilie op Ens (1833-1840)
Aaldert Pol

ISSN 1383-0961

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen of vermenigvuldigd zonder voorafgaande toestemming van de redactie.

De redactie heeft ernaar gestreefd de auteursrechten voor de illustraties en foto's te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de redactie wenden.

Artikelen voor het winternummer dienen uiterlijk op 1 november 2012 bij de redactie binnen te zijn.

HERFST 2012

Beste Vrienden

Voor u ligt de laatste editie van dit tijdschrift onder de naam "*De Vriendenkring*". Vanaf het volgende nummer zal dit blad cultuurhistorisch tijdschrift "*Rondom Schokland*" gaan heten. Vooralnog is het alleen de titel die verandert. Het tijdschrift zal verder de oude en gewaardeerde opmaak behouden.

Nieuw in de opmaak is de hand van vormgever Ben Flik uit Lelystad. Hij heeft aangeboden te helpen met de opmaak van dit tijdschrift. In deze editie zijn de 3 hoofdverhalen door hem opgemaakt. We hopen meer van zijn hand gebruik te mogen maken voor de komende edities van dit tijdschrift.

Op vrijdag 13 juli jongstleden is voor het eerst de *Gerrit van der Heide Prijs* uitgereikt. De prijs ging naar Jorik Jongschaap & Frank Zee, twee 4-Havo-leerlingen van het *Zuyderzee College* in Emmeloord. De titel van hun winnende werkstuk is "Landbouw in de Noordoostpolder". Het werkstuk is integraal geplaatst in deze editie van *De Vriendenkring*.

Verder is er een artikel van de heer J. Spitse over Eberhard Philip Seidel, die als eerste burgemeester van de gemeente Schokland werd aangesteld.

Van de hand van Aaldert Pol is er in deze editie een artikel over dominee De la Couture, wiens naam in een gevelsteen van het Museumkerkje op Schokland staat ingebeiteld.

Veel leesplezier

Hans Hollestelle

Lezingen, ook op zondagmiddagen, in seizoen 2012-2013

Kees Bolle

In het komende lezingenseizoen van oktober 2012 tot en met april 2013 zal de vereniging Vrienden van Schokland niet alleen op de vertrouwde donderdagavonden (20.00 uur) lezingen verzorgen in Museum Schokland, maar ook op een aantal zondagmiddagen (15.00 uur). De lezingen zijn voor iedereen, leden & niet-leden, gratis toegankelijk. U bent allen ook dit seizoen weer van harte welkom bij de lezingencyclus die de vereniging Vrienden van Schokland organiseert.

Zondagmiddag 28 oktober 2012

Geert Lantinga

Cultuurhistorie in Weststellingwerf

Geert Lantinga is al jaren een drijvende kracht achter de *Vereniging Historie Weststellingwerf* met hun thuisbasis in Wolvega. Inmiddels is hij met emeritaat en is hij erevoorzitter van de vereniging.

Zijn grote foto-archief staat garant voor een boeiende lezing over het gebied van de *Stellingwerven* dat ingeloten ligt tussen de rivieren de *Linde* en de *Tjonger*.

Donderdagavond 22 november 2012

Herman Broers

Over de Kampenaren Kolf, Knipmeijer en Siebrand

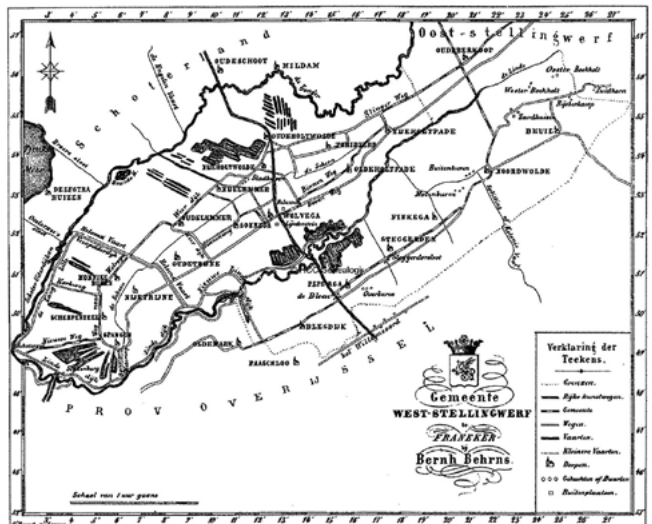
Herman Broers is de auteur van het boek "Dokter Kolff, kunstenaar in hart en nieren" uit 2003 over de uitvinder van de kunstnier.

Op dit moment begeleid Herman Broers de schrijver Henk de Koning bij een publicatie over de Kampense wijhandelaar Jan-Willem Siebrand (1899-1970). Siebrand had goede

klandizie aan de Duitse bezetter in de Tweede Wereldoorlog en maakte grote winsten. Weinigen wisten dat hij tegelijk ook het verzet in Kampen hielp.

Na de oorlog werd hij korte tijd gearresteerd, maar hij werd door de rechter buiten vervolging gesteld. Waarom? Was "JW" nu fout of goed in de oorlog?

Kaart van het gebied van de Stellingwerven van B. Behrns uit ca. 1870

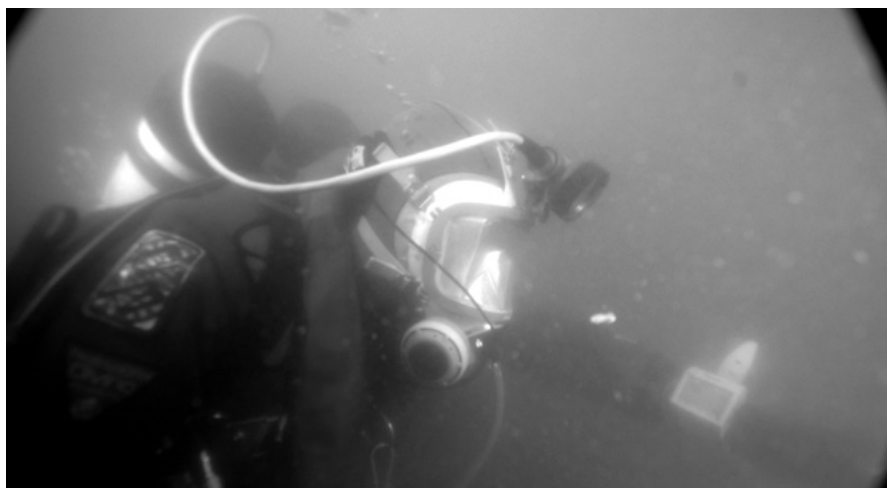

Jan Willen Siebrand
aan het einde van
de jaren 60 van de
vorige eeuw.
Hij wordt met
een vorkheftruck
rondgereden.
Bron: Internet

Albert Johannes Knipmeijer was in de Tweede Wereldoorlog hoofd personeelszaken bij de *Directie voor de Wieringermeer, Noordoostpolderwerken* in Kampen. Hij kon in deze functie velen aan een werkvergunning helpen voor de Noordoostpolder en daarmee aan een *Ausweis* om niet in Duitsland te worden tewerkgesteld. In 1944 groeide Knipmeijer uit tot commandant van de *Binnenlandse Strijdkrachten* in de Noordoostpolder.

Onderwater-archeologie is een sterk gespecialiseerd vak geworden. Vaak gaat het om conserveren en bestaat het werk uit het onder water met netten afdekken van scheepswrakken om te voorkomen dat de zeestroming er teveel vat op kan krijgen.
Bron: Internet

De kans is groot dat Kolff, Siebrand en Knipmeijer elkaar in de Tweede Wereldoorlog in Kampen zijn tegengekomen
We hopen dat spreker Herman Broers zijn licht kan laten schijnen over Kolff, J.W. Siebrand en A.J. Knipmeijer.

December 2012: Geen lezing

Zondagmiddag 27 januari 2013
Nog nader in te vullen. Let op de aankondigingen in de volgende edities van dit tijdschrift

Donderdagavond 21 februari 2013
André van Holk
Opgraving Swifterbant
Spreker André van Holk is professor *Maritieme Archeologie* in Groningen. Tevens is hij als maritiem archeoloog werkzaam bij het *Nieuw Land Erfgoedcentrum* in Lelystad. Hij neemt ons deze avond mee langs de verschillende onderwaterbergingen waar hij bij betrokken is geweest.

Zondagmiddag 24 maart 2013

Donderdagavond 25 april 2013
Jaarvergadering vereniging *Vrienden van Schokland*.

Cursussen

Vrienden van Schokland

seizoen 2012-2013

In september starten weer de jaarlijkse cursussen die de vereniging Vrienden van Schokland organiseert. Er zijn cursussen in de onderwerpen Geologie en Historie. De cursussen bestaan uit acht bijeenkomsten éénmaal in de maand op een zaterdag. De bijeenkomsten worden gehouden in Museum Schokland. Elke cursus wordt afgesloten met een dagexcursie.

De kosten voor elke cursus bedragen € 50,-. U bent dan automatisch lid van de vereniging. Als u zich wilt aanmelden voor één of meer cursus(sen), neem dan contact op met de coördinator van de betreffende cursus (zie onderaan elk artikel)

Cursussen Geologie

Cursusgroep Gesteenteherkenning

Het doel van de cursusgroep gesteenteherkenning is het opbouwen van algemene basiskennis van zwerfstenen. Uitgangspunt hierbij zijn de gesteenten zoals die in Nederland en het grensgebied gevonden kunnen worden. In de bijeenkomsten wordt aandacht besteed aan de gesteentevormende mineralen, het herkennen van de hoofdsoorten van de gesteenten, de indeling naar ontstaanswijze, de naamgeving, etc. Hierbij wordt gebruik gemaakt van het cursusboek Gesteenteherkenning en wordt het determineren van zwerfstenen in theorie en praktijk geleerd. Elke bijeenkomst begint met een korte uitleg en vervolgens kunnen de deelnemers de opgedane kennis toepassen op een selectie van de zwerfstenen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de gedetermineerde collectie gesteenten op de gesteentezolder. Ook kan door

deelnemers meegenomen materiaal worden behandeld. Voor deze cursusgroep is enige kennis van gesteenten en algemene geologie gewenst. Ieder seizoen wordt afgesloten met een zoekexcursie, waarna de vondsten worden gedetermineerd. Het afgelopen seizoen was de excursie naar de zandwinning in Emmerich, in Duitsland.

De bijeenkomsten vinden plaats op zaterdag middag van 14.00 tot 16.30 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 16 personen.

De data van de 8 bijeenkomsten zijn 15 september, 20 oktober, 10 november, 8 december 2012, 12 januari, 9 februari, 9 maart en 6 april 2013. Een excursie is gepland op 20 april 2013. Een extra datum is gepland op 27 april 2013.

Cursusleider: dhr. Henk Schriemer, zwerfsteenkundige.

C
U
R
S
U
S
S
E
N

Cursusgroep Gesteente-determinatie, cursus 1

De deelnemers aan de cursusgroep bestuderen met behulp van de microscoop per herkomstgebied in detail de voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van alle typische kenmerken van de diverse gidsgesteenten. Voor determinatie wordt ook gebruik gemaakt van slijpplaatjes. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst.

De cursus vindt plaats op zaterdagochtend van 11.00 tot 13.00 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 12 personen.

De data van de 8 bijeenkomsten zijn 8 september, 27 oktober, 17 november, 15 december 2012, 5 januari, 2 februari, 2 maart en 23 maart 2013. Op dit moment is deze cursus volgeboekt.

Cursusleider: dhr. Henk Scheerboom, zwerfsteenkundige.

Cursusgroep Gesteente-determinatie, cursus 2

De deelnemers aan de cursusgroep bestuderen met behulp van de loupe per herkomstgebied voorkomende zwerfsteensoorten. Er wordt kennis opgedaan van de typische kenmerken van de verschillende gidsgesteenten. Naast het benoemen van de zwerfsteen wordt aan de hand van percentages van een aantal gesteentevormende mineralen de gesteentesoort bepaald. Voor deze cursus is kennis van gesteenten, gesteenteherkenning en algemene geologie gewenst. Het afgelopen seizoen bestond de excursie uit het zoeken van zwerfstenen bij de zandwinningen in Emmerich en Erlecom. De cursus vindt plaats op zaterdagmorgen van 10.45 tot 13.30 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend

*Paleontologie:
versteende dieren
(fossielen)*

worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 18 personen.

De data van de 8 bijeenkomsten zijn 13 oktober, 3 november, 1 december, 22 december 2012, 19 januari, 16 februari, 16 maart en 30 maart 2013. Een excursie is gepland op 6 april 2013.

Cursusleider: mevr. Maaike van Tooren, petroloog.

Cursusgroep Paleontologie

Door de deelnemers aan de cursusgroep wordt kennis opgedaan over paleontologie (fossielen), over overblijfselen van planten en dieren uit het verre verleden, zoals deze ook in de polder kunnen worden gevonden. Het doel is het leren herkennen van verschillende soorten fossielen. Per keer wordt, door een specialist op zijn gebied, uitleg gegeven over een bepaald onderwerp, aangevuld met een praktisch deel. Tijdens de cursus worden ook vragen en zelf meegenomen materiaal van de deelnemers behandeld. Voor deze cursus is enige kennis van fossielen en algemene geologie gewenst. De afsluitende excursie, van het afgelopen seizoen was naar de zand opspuit terreinen voor de aanleg van scheepsdokken in de omgeving van Hoevenen bij Antwerpen, in België, voor het zoeken van haaiantanden,

schelpen en botten van zeedieren van zo'n 2 à 3 miljoen jaar oud. De cursus vindt plaats op zaterdagmiddag van 14.00 tot 16.00 uur. De cursusgroep is niet aan 1 seizoen gebonden en kan doorlopend worden gevolgd, het aantal deelnemers is maximaal 20 personen, De data van de 8 bijeenkomsten zijn 13 oktober, 3 november, 1 december, 22 december 2012, 19 januari, 16 februari, 16 maart en 30 maart 2013. Een excursie is gepland op 20 april 2013.

Cursusleider: Verschillende docenten, specialist op hun vakgebied.

Locatie cursussen Geologie

De plaats van de cursussen is op de gesteentezolder van het museum Schokland.

De kosten bedragen € 35,00 per cursus van acht bijeenkomsten, uitsluitend voor leden van de VVS. Dit is exclusief eventuele kosten voor de excursie en cursusmateriaal. Het lidmaatschap van de vereniging *Vrienden van Schokland* bedraagt €15,00 per jaar. Op de bijeenkomsten kan in de pauze koffie of thee worden gekocht.

Aanmelden voor één of meerdere cursussen kan telefonisch of per e-mail, onder opgave van adres en telefoonnummer, bij de:

Coördinator cursussen geologie

Berend Jan Grotenhuis

Rapen-oord 14

3991 XK, Houten,

telefoon 030 6372191

e-mail: b.grotenhuis@hetnet.nl

Cursus Historie over de Canon

Het onderwerp van de cursus Historie voor dit seizoen is de *Canon de Noordoostpolder*.

Op 5 juli jongstleden werd in Emmeloord de website van de *Canon de Noordoostpolder* gepresenteerd. Op deze website wordt de geschiedenis van de Noordoostpolder besproken in 30 vensters, verdeeld over 7 ramen.

Op dit moment wordt de laatste hand gelegd aan het boek dat van de canon wordt gemaakt. Het boek zal als cursusboek worden gebruikt. Uit elk van de 7 ramen van de Canon komt een spreker naar Schokland om een onderwerp uit de geschiedenis van de Noordoostpolder te behandelen. De data van de 8 bijeenkomsten en de excursie zijn:

Zaterdag 15 september *Canons* door Harrie Scholtmeijer, medeoprichter van de stichting *Canon de Noordoostpolder* over het fenomeen van geschiedenis-canons en over de totstandkoming van de *Canon de Noordoostpolder* in het bijzonder.

Zaterdag 20 oktober Raam I:

Evert de Boer over *Sporen van de IJstijd*.

Zaterdag 10 november Raam II:

Leo Voorberg over *Droogleggen & Drooghouden*.

Zaterdag 8 december Raam III:

Hester Kuper over het *Model van Christaller*.

Zaterdag 12 januari Raam IV:

Dirk Klaver over de *Delftse School*

Zaterdag 9 februari Raam V:

Jan Mulder over het *Kolonisatiemodel van Ter Veen*

Zaterdag 9 maart Raam VI:

Henk Wassink over *Gezondheidszorg & Onderwijs*

Zaterdag 6 april Raam VII:

Janny Bode over *Van Landdrost naar Burgemeester*.

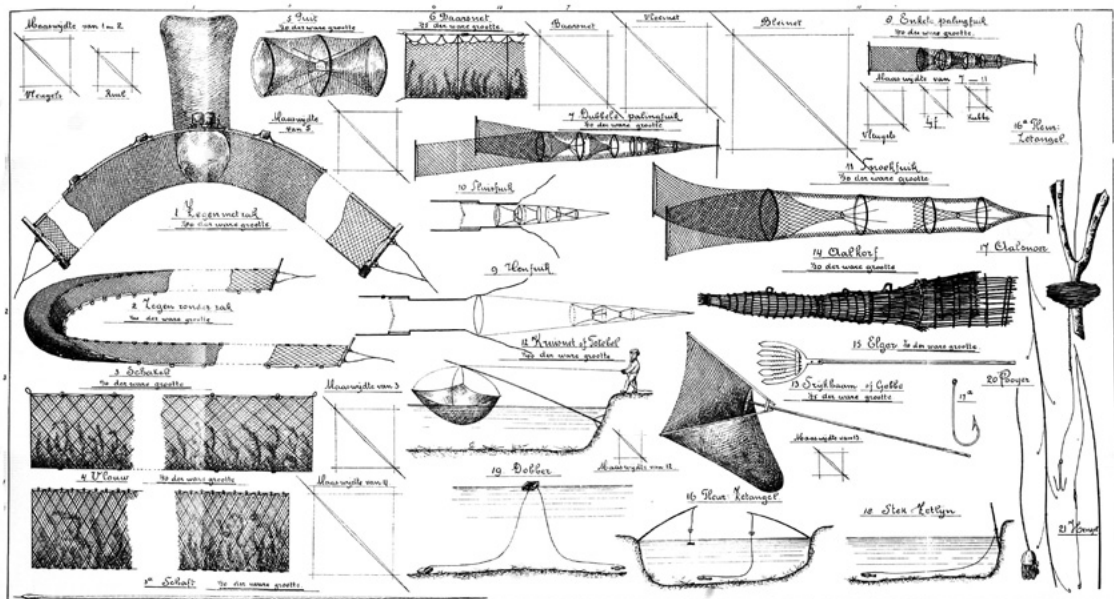
Excursie 27 april:

Nog nader te bepalen reisdoel.

Boottocht naar Spakenburg

Corry Hendrix

Op zaterdag 2 juni jongstleden was het reisje van de vereniging Vrienden van Schokland. Vanuit de haven van Harderwijk werd over het Veluwemeer gevaren naar Spakenburg. Onderweg werd een lunch geserveerd. Aangekomen in Spakenburg werd de groep door een gids rondgeleid door het oude visserstadje. Hieronder volgt een fotoimpressie van deze dag.

Boven: vistuig van rond 1900

De oude scheepswerf in Spakenburg

Visserij

De mensen rond de Zuiderzee leefden van de visserij op zee en de veehouderij op het land achter de dijken.

Rond 1880 begint de economische betekenis van de Zuiderzeevervisserij toe te nemen.

In Spakenburg werd zelfs in 1886 een nieuwe haven gegraven om plek te kunnen bieden aan steeds meer en grotere vissersschepen (botters).

Omstreeks 1900 voeren in Spakenburg wel 200 botters uit om hun geluk te beproeven op de Zuiderzee.

De zoute Zuiderzee strekte zich uit tot aan de Waddeneilanden en was een vruchtbaar visgebied. Er werd vooral gevestigd op bot, haring, ansjovis en spiering.

Van februari tot april was het haringseizoen. Van april tot juli viste men op ansjovis. Maar de vangsten van ansjovis waren wisselvallig. De ansjovis liet zich soms jaren achtereen niet in de Zuiderzee zien.

Ansjoovis

Haring

Bot

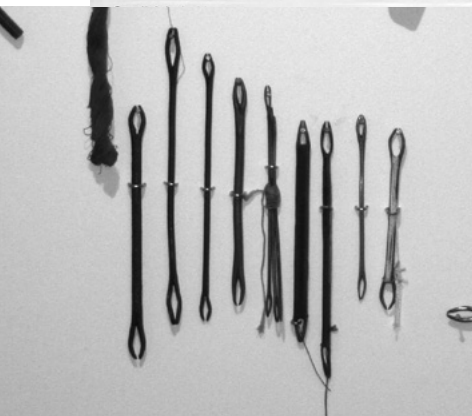

Spiering

De belangrijkste vissoorten waarop werd gevestigd in de Zuiderzee: Ansjovis, Haring, Bot en Spiering.

Links: werktuigen gebruikt bij het boeten van de verschillende visnetten.

Linksonder: de typische klederdracht van Spakenburg.

Gerrit Daniël van der Heideprijs 2012 uitgereikt

Harrie Scholtmeijer

Harrie Scholtmeijer schreef in 1987 het boek *Namen in de Noordoostpolder*, waarna er nog 150 publicaties (boeken, artikelen) volgden, o.a. *Het Nederlands van de IJsselmeerpolders* en het *Woordenboek van de Overijsselse Dialecten*. Sedert 2008 is hij voorzitter van de *Vrienden van Schokland*.

Wie Gerrit Daniël van der Heide was, hoeven we de lezers van dit blad niet meer te vertellen. Als eerste conservator van het museum Schokland, onvermoeibaar publicist en cursusleider is hij van onschatbare betekenis geweest voor de geschiedbeoefening van Schokland en de Noordoostpolder. We hebben daar vorig jaar nog eens bij stilgestaan, toen we herdachten dat onze vereniging Vrienden van Schokland vijftig jaar eerder werd opgericht – door Gerrit van der Heide. En we hebben ons nog eens verdiept in zijn uitgangspunt: het bijbrengen van belangstelling voor de geschiedenis (inclusief geologie en archeologie) van ons gebied. Want dat was toch het uiteindelijke doel van de verzameling die hij op Schokland bijeen had gebracht, zo vond Van der Heide.

Jorik Jongschaap en Frank Zee kort nadat ze op het Zuiderzee College de Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2012 uitgereikt hebben gekregen van voorzitter Harrie Scholtmeijer (r).

In het bijzonder had hij de jeugd op het oog: alle scholen kregen een brief van hem, en het resultaat was een bloeiende jeugdafdeling, die in de beginjaren bijna veertig procent van het totale ledenbestand vormde. Vijftig jaar na de oprichting constateerden we dat er van die jeugdige belangstelling weinig meer over was. Als we in de geest van

onze oprichter wilden handelen – en dat wilden we -, zou een gerichte actie nodig zijn. De jongelui kwamen niet vanzelf bij de *Vrienden van Schokland* uit. Al brainstormend dachten we: middelbare scholieren van nu moeten werkstukken maken, voor vakken als geschiedenis en aardrijkskunde, maar ook voor Nederlands, natuurwetenschappen etc. Als we ze nu eens op het idee brengen hun onderwerp uit de directe omgeving te kiezen? En om ze in die richting te stimuleren hebben we een prijs in het leven geroepen, die zo leek ons passend, de naam van Gerrit Daniël van der Heide zou dragen. Met de jaarlijkse toekenning eren we de nagedachtenis aan deze grote inspirator, en zetten we het werk voort dat hij in 1961 begon. Op ons jubileum is de prijs officieel gelanceerd, en stond de inschrijving open.

de fraaie oorkonden en natuurlijk ook het niet te versmaden geldbedrag. Het Bestuur van de *Vrienden van Schokland* feliciteert ook op deze plaats nog eens de winnaars, en spreekt de verwachting uit dat dit mooie voorbeeld het komende schooljaar vele jongeren uitdaagt om ook hun werkstuk te wijden aan ons prachtige gebied.

Frank Zee en Jorik Jongschaap, trotse winnaars van de Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2012. De prijs bestaat uit een geldbedrag van 200 euro en een oorkonde.

###

Het winnende werkstuk is in zijn geheel afgedrukt in deze editie van *De Vriendenkring*.

De oorkonde die Jorik Jongschaap en Frank Zee mochten ontvangen.

Het reglement om mee te doen aan de *Gerrit van der Heide Prijs* staat achterin dit nummer afgedrukt.

Het schooljaar was dus al enige maanden oud toen de prijs bekend wordt gemaakt, maar toch hebben we vijf werkstukken kunnen begroeten die voldoen aan de eisen die het reglement van de *Gerrit Daniël van der Heideprijs* (afgedrukt elders in dit nummer). De werkstukken zijn beoordeeld door een jury, bestaande uit Berend-Jan Grotenhuis, Hans Hollestelle en Harrie Scholtmeijer. Zij bekroonden als winnend werkstuk

LANDBOUW
IN DE NOORDOOSTPOLDER
door

Frank Zee en Jorik Jongschaap

Leerlingen uit 4 havo van het *Zuyderzee College* te Emmeloord. Op vrijdag 13 juli heeft een delegatie uit het Bestuur de prijs uitgereikt op het *Zuyderzee College*, in aanwezigheid van de voltallige klas van de winnaars, hun lerare mevrouw J. Venema en vertegenwoordigers van de lokale pers. Uiteraard waren de nietsvermoedende winnaars ingenomen met de erkenning,

HOOFDARTIKELEN

Landbouw in de Noordoostpolder

Jorik Jongschaap & Frank Zee

Wij hebben dit onderwerp gekozen om dat het ons erg interessant lijkt en omdat we er meer van willen weten. Het lijkt ons leuk om te weten wat er in de polder vooral gebeurt met de grond van de boeren, wat ze er planten, waarom en wat je het best zou kunnen verbouwen in de polder en of de soort grond ook nog een groot verschil maakt van hoe goed de kwaliteit van hun verbouwde producten is.

Jorik Jongschaap en Frank Zee, leerlingen van 4-Havo van het Zuiderzee College in Emmeloord en winnaars van de Gerrit Daniël van der Heide Prijs 2012.

Ook wilden wij weten of er vanaf het begin dat de polder werd drooggelegd hoe het toen met de landbouw zat en hoe het in de jaren daarna is ontwikkeld en of het ook een groot verschil heeft met de kwaliteit van nu en de kwaliteit van vroeger. We waren ook benieuwd of door de drooglegging de grond minder vruchtbaar is dan in andere provincies of landen of dat je er juist beter op kan verbouwen of juist dat je er alleen maar bepaalde dingen op kan verbouwen omdat er bijvoorbeeld verkeerde mineralen of helemaal geen mineralen in de grond zitten waardoor het verbouwen van producten en de polder juist heel lastig wordt en dat het voor

de boeren in de polder juist moeilijker is om goeie kwaliteit producten te produceren.

Hoofdvraag

Hoe is de akkerbouw in de NOP?

Deelvragen

- 1 Welke grondsoorten komen voor in de NOP?
- 2 Wat is de ontwikkeling van de agrarische bedrijven in de NOP?
- 3 Welke gewassen worden geteeld in de NOP en wat maakt de NOP daar geschikt voor?
- 4 Wat is de ontwikkeling van natuurgrond in de NOP?

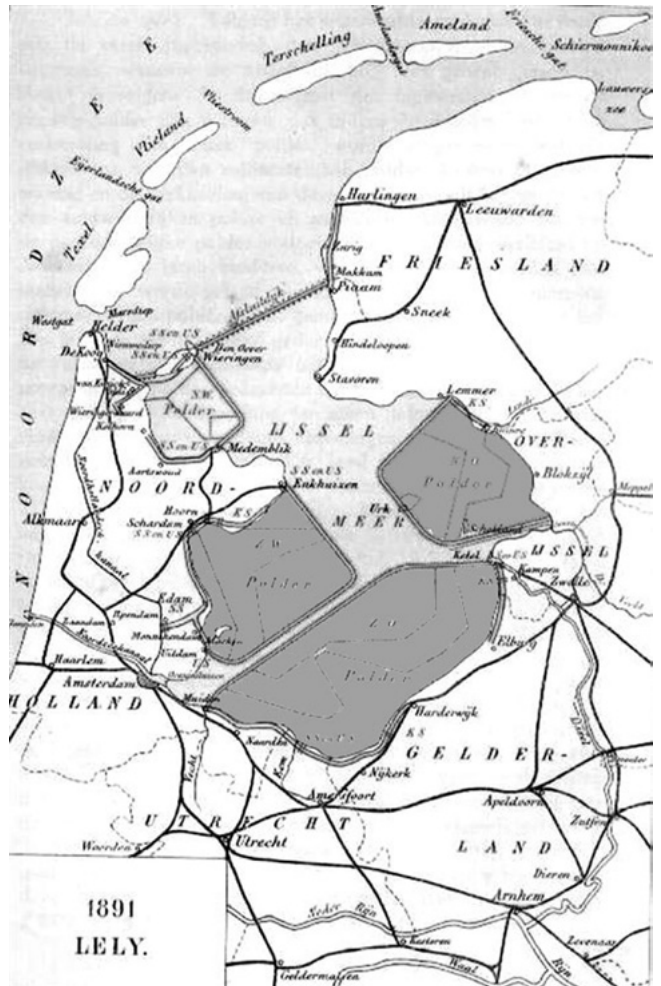
Hypothese

Onze verwachting is dat de Noordoostpolder een van de beste en meest efficiënte akkerbouw in Nederland heb. Alles is ingericht op een goede productie zoals rechte percelen en een goed wegensysteem. In andere plekken in Nederland heb je vaak dat de landwegen heen en weer slingeren of alles niet perfect vlak is. Ook gaan de wegen vaak met grote omwegen en zitten niet verstandig in elkaar. In de Noordoostpolder is hier rekening mee gehouden. We hebben hier in de Noordoostpolder ook erg goede klei grond. Het is goede grond voor veel verschillende soorten gewassen. Wij denken dat het erg goed in elkaar zit met de akkerbouw in de Noordoostpolder.

Deelvraag 1: Welke grondsoorten komen voor in de NOP?

De NOP is natuurlijk drooggelegd en is oorspronkelijk IJsselmeer en dus wateroppervlak. Alleen het eiland Urk was er oorspronkelijk al maar dat hoort niet bij de gemeente Noordoostpolder. Doordat de Zuiderzeewet in 1918 werd aangenomen kwamen er polders. Ze hadden dus besloten dat ze stukken Zuiderzee/IJsselmeer gingen inpolderen en nieuw land aanlegden. Het plan dat 'Lely' heette werd uitgevoerd. Het was het plan van Cornelis Lely die het in 1891 bedacht. Op de afbeelding is te zien hoe het plan eruit zag. De Wieringermeerpolder was al eerste aangelegd. Deze polder werd daar aangelegd voordat de afsluitdijk daar was.

Dus de Noordoostpolder zou eigenlijk de eerste IJsselmeerpolder zijn. Op 2 februari 1936 begon de voorbereiding op de werkzaamheden. In 1937 werd de dijk om het gebied gezet wat ze gingen inpolderen en droogleggen. Op 3 oktober 1939 was de dijk tussen

Lemmer en Urk gesloten, Urk was nu geen eiland meer. In 1940 was de dijk ook bij Schokkerhaven gesloten nu konden ze echt beginnen met droogleggen van het gebied. Officieel was de polder droog verklaard op 9 september 1942. Ook Schokland was geen eiland meer het lag nu ook in de Noordoostpolder. Omdat aan de kant van Overijssel de kant opliep kon al in 1941 de eerste oogst worden gehaald Het product wat er als eerst van afkwam was Rogge. Rogge is een graansoort, welke ook op de afbeelding te zien is.

De polder was nog maar net nieuw en in het begin werden er dus ook erg veel

Plan Lely 1891
bron: <http://www.nieuwlandergoed.nl/beeld/studiecentrum/themas/wieg/800/18.jpg>

Rogge BW
bron: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Rogge_aar_Secale_cereale.jpg

graansoorten verbouwd. Rond 1940 was het ook oorlog. NOP wat voor Noordoostpolder stond werd al snel gezegd dat het stond voor Nederlands **O**nderduikers **P**aradijs. Na schatting zouden er zo'n 20.000 hebben ondergedoken. Er zijn nog 2 wegen die dit herdenken de Onderduikersweg en het Onderduikerspad.

Ook werden in het begin van de tweede wereldoorlog de boerderijen gemaakt. In het begin waren dit dezelfde als die bij het Wieringermeer stonden, die boerderijen kan je nu nog terugvinden aan de oostkant of aan het begin van een weg in de polder. Deze boerderijen waren bedoeld om een beetje cultuur te brengen in de polder daarom worden ze ook wel cultuurboerderijen genoemd.

Op het plaatje is er een te zien. Na de oorlog waren er nog niet gelijk erg veel metselaars en waren er ook niet veel stenen dus in het begin werden er veel betonsegmenten gemaakt dat was ook voor het eerst in Nederland.

Koolzaad
bron: [http://www.biologiepagina.nl/2en3/Duurzaamheid/Oefentoets/koolzaad\[1\].jpg](http://www.biologiepagina.nl/2en3/Duurzaamheid/Oefentoets/koolzaad[1].jpg)

Ook moesten er natuurlijk mensen naar de Noord oostpolder toe komen. Ze werden erg streng geselecteerd. De meeste kwamen uit Noord-Holland, Friesland en Zeeland. Uit Zeeland kwamen er veel omdat daar de Watersnoodramp in 1953 is geweest. De Noordoostpolder was groot en deels bestemd voor de landbouw en veel mensen wilden natuurlijk een boerderij met 24 hectare grondkrijgen. Als je Noordoostpolder wou komen moest je solliciteren en kwamen ze bij je thuis kijken. Ze wilden van elke bevolkingsgroep mensen bij elkaar doen, bijvoorbeeld bij verschillende geloven wilden ze allemaal verschillende geloven bij elkaar doen. Sommige mensen gingen zich nooit bekeren omdat ze perse naar de NOP wilden.

Wat je in de polders en ook in de Noordoostpolder veel ziet is dat er erg goed over nagedacht is. Je hebt één centrale plek, dat is Emmeloord en rechte wegen naar de tien dorpen. Dit is ook zo met de percelen eromheen ze zijn allemaal kaarsrecht en dat zie je niet vaak meestal zit er hoogteverschil in de percelen in andere provincies zie je niet vaak kaarsrechte percelen. Ze gingen er van uit dat overal een school was en de middelbare school in Emmeloord. Men ging op dit moment nog uit van fietsafstanden dus ze probeerde alles op fietsbare

afstand te maken. Maar later door de opkomst van de auto hebben ze toch nog een paar veranderingen gemaakt. In Oostelijk Flevoland zijn ze meer op auto afstanden overgegaan daardoor konden er ook een aantal dorpen geschrapt worden. Nu is er een snelweg (de A6) door Flevoland en is Kampen met Emmeloord verbonden door de N50.

In september 1942 was de Noordoostpolder officieel droog verklaard. Op dat moment waren de grondsoorten 1% klei, 29% lichte zavel, 49% zware zavel, 16% zand en 5% veen en keileem, volgens bronnen. Het is erg verschillend om er zeker van te zijn welke grondsoorten er nou precies zijn. Elke bron zegt weer iets anders. Wij denken dat die van de afbeelding klopt. Zie afbeelding voor alle grondsoorten. Zoals al verteld begonnen ze met Rogge verbouwen maar daarvoor was er alleen riet. Na een tijd is dat riet verbrand en was de 2^e stap koolzaad inzaaien, door het koolzaad kan er water verdampen en het onkruid krijgt geen kans om te groeien omdat koolzaad erg dicht op elkaar groeit. De 3^e stap was het verbouwen van tarwe de grond is al iets droger maar nog niet perfect was voor alle gewassen. De 4^e stap was gerst en daarna kwam haver. Na 3 jaar worden de oude greppels door drainagebuizen vervangen. Het duurde wel 20 jaar

CultuurboerderijBW
bron: <http://www.uit-jetent.nl/kamperen/fietsen/boerderijenroute/>

voordat de totale polder klaar was voor normaal gebruik. In die tijd is dus alles helemaal veranderd. Van een zeebodem die modderig is, ontstaat een ingericht gebied met bomen, stroom, overal boerderijen en dorpen met een kerk enz. Het lag aan de grondsoort welke gewassen erop verbouwd mochten worden de boeren konden het niet zelf kiezen welk gewas ze op die grond wilden. Op de zwaarste kleigronden zijn redelijk grote akkerbouwbedrijven. Daar worden aardappelen, granen, uien en suikerbieten verbouwd. Op de lichtere gronden, zitten meer kleine zanddeeltjes tussen de klei en kunnen ze meer gewassen verbouwen maar je vindt er ook veebedrijven. Deze grond is ook geschikt voor tuinbouw en bloembollen. In het oosten van de Noordoostpolder vind je weer veel fruitteelt en groentebedrijven op ‘volle’ grond. Dat wil zeggen dat het niet in kassen wordt verbouwd. Maar in grote delen van de polder is er ook tuinbouw in kassen.

Functie	Percentage	Oppervlakte in ha.
Totale Oppervlakte	100	70.532
Verkeer	1,2	856
Bebouwd	2,0	1.405
Semi-Bebouwd	0,4	275
Recreatie	0,6	418
Landbouw	59,0	41.615
Bos & Natuur	3,7	2.591
Binnenwater	33,1	23.372
Buitenwater	-	-

*Semi-bebouwd:
Terrein dat wel verhard is maar niet word gebruikt door bebouwing of verkeer.*

Functie	Percentage	Oppervlakte in ha.
Cultuurgrond totaal	100	37.048
Akkerbouwgewassen	72,3	26.773
Grasland	9,3	3.439
Tuinbouw open grond	18,0	6.666
Tuinbouw onder glas	0,3	116
Braakland	0,1	40
Snelgroeiend hout	0,0	12

Rond Lelystad zijn veel ‘biologische landbouwbedrijven’. Hier telen ze groente die niet door middel van kunstmest of door chemische bestrijdingsmiddelen.

Zoals je wel kan zien is landbouw de grootste gebruiker van de grond in de Noordoostpolder. Maar liefst 58% van de totale oppervlakte met water erbij. Zonder water is het 88% van de

bodem (Dit is inclusief IJsselmeer en Markermeer).

Je ziet dat het grootste deel hier wordt benut door de akkerbouwers. Tuinbouw op de open grond (bollen) heeft ook nog een redelijk groot aandeel. In totaal is de tuinbouw open grond 6.666 hectare, hiervan is 2.249 bollengrond.

Verkaveling in de Noordoostpolder is standaard. De meeste percelen hebben een grootte van 300 bij 800

Boerderijtypen uit de Wieringermeer polder. Linksonder het type dat in de Noordoostpolder als Cultuurboerderij werd gebouwd

Bedrijfs grootte (hectare)	Goed gekeurde algemeen	Uitgifteplan 1950	Uiteindelijke	Uitgifte 1963
	Aantal	%	Aantal	%
12	338	21	312	20
18	206	13	206	13
24	635	39	604	38
30	116	7	133	8
36	152	9	137	9
42	29	2	36	2
48	134	8	139	9
48+	7	1	15	1
Totaal	1.617	100	1577	100

Toelichting: 2de en 3de rij horen bij elkaar. 4de en 5de horen bij elkaar

in meters dit is samen precies 24 hectare. Vergeleken met de rest van Nederland zijn dit grote, efficiënte en snelle gebieden om op te werken. Dit komt omdat ze vrij groot zijn en recht waardoor je snel kan werken en meer kan oogsten. Toch zijn er best veel boeren die nog veel land ver van hun boerderijen hebben. Dit komt door de 1 op 6 rotatie. Anders kunnen ze bijvoorbeeld de bollenteelt niet optimaal houden. Dit brengt weer transport met zich mee maar omdat de wegen in de Noordoostpolder ook efficiënt in elkaar zitten is dit ook geen groot probleem.

Deelvraag 2: Wat is de ontwikkeling van de agrarische bedrijven in de NOP?

Zoals al eerder gezegd waren de bedrijven en huizen in het oostelijk deel van de Noordoostpolder ongeveer hetzelfde. In het Wieringermeer hadden ze genoeg tijd om alles te bouwen en te ontwerpen. Maar door de watersnoodramp in 1953 in Zeeland moesten er heel snel huizen komen in de Noordoostpolder waardoor een deel van de huizen anders is. Dit worden ook wel Noodboerderijen genoemd omdat ze snel gebouwd moesten worden omdat bedrijven waren vernield door de watersnoodramp in Zeeland.

Bron: Boerderijen in de NOP (boek)

De boerderijen in de Noorstoostpolder zijn ongeveer dus allemaal hetzelfde. De meeste hebben dezelfde vorm van het huis. Allemaal een U-vorm en op dezelfde plek de toiletten en trappen. Op het plaatje links zie je alle types boerderijen in de Wieringermeer. Uiteindelijk zijn de boerderijen maar zoals linksonder. Maar je ziet heel soms ook nog wel het type van rechtsboven.

Zoals eerder verteld moesten mensen die in de Noordoostpolder wilden komen wonen worden geselecteerd

De NOP droog bron: Boerderijen in de NOP (boek)

"oude" (links) en
moderne trekkers
bron: <http://www1.trekkerweb.nl/media/default.aspx/emma/org/10631633/1.jpg>
bron: http://i105.photobucket.com/albums/m201/ACS_92/P3290008.jpg

.jpg

en je moest solliciteren. Ze kwamen bij je thuis kijken of je wel geschikt was. Frank zijn opa was ook zo iemand die graag een boerderij hier in de Noordoostpolder wou. Hij heeft zich expres laten bekeren terwijl die helemaal niet ergens in gelooft. Hij deed dit alleen maar omdat hij graag een boerderij wou en hier dat kon krijgen.

De Noordoostpolder werd op 17 april 1945 bevrijd. Dit was niet gebeurd door de geallieerden, maar dit gebeurde door de bewoners zelf. Bijna 1000 inwoners ontwapenden de NSB-ers en Duitsers. Hierdoor konden ze niet hard doorwerken en lag de vooruitgang op zijn kant. Door de Duitsers was het erg moeilijk om aan bouwmaterialen te komen om verder te bouwen. Maar na de bevrijding deed de *Directie van de Wieringermeer* er alles aan

Boerderij
Bron: <http://www.cultuurwijs.nl/sites/cultuurwijs.nl/content/i000764/gemaakt-rdmz-boerderij.jpg>

om het zo snel mogelijk weer op gang te brengen en probeerde gelijk weer veel bouwmaterialen naar de Noordoostpolder te sturen. Maar het moest echter weer op gang komen dus de materialen waren erg schaars. Er was vooral een groot tekort aan hout en ijzer. In de tweede helft van het jaar 1946 raakte de voorraden zelfs uitgeput! De *Directie van de Wieringermeer* vroeg zich af of het wel mogelijk was om in 1947 verder te gaan met boerderijen en huizenbouwen.

Maar er werd contact gelegd met de *Stichting tot rationalisatie van het bouwen* (Ratiobouw) in Den Haag, ze hadden het erover hoe ze zo doelmatig mogelijk gebruik van hout bij de boerderijbouw konden gebruiken. Hierna werd medegedeeld dat hout 1% van de benodigde bouwmaterialen moest worden. Wel was er in de oorlog nog redelijk contact met de Duitsers te leggen. Dat hadden ze gedaan en zo was het oostelijk deel van de Noordoostpolder wel in cultuur gebracht.

Bij de voorbereiding van het verkavelingsplan voor de Noordoostpolder in de tweede helft van de jaren 30 is de *Directie van de Wieringermeer* ervan uitgegaan dat er ongeveer 1600 tot 2000 bedrijven met een gemiddelde omvang van 24 tot 30 hectare in de Noordoostpolder konden komen. Nader onderzoek van het hoofd van de landbouwkundige afdeling van de

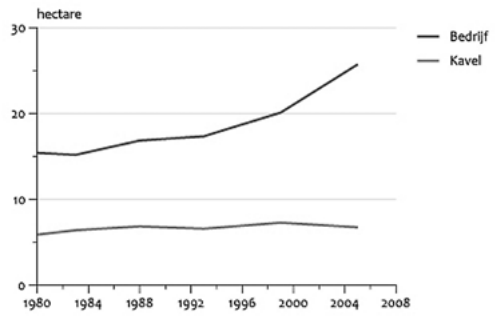

Directie, Van Steen, wees in 1940 uit dat de polder op 1130 bedrijven moest rekenen met een variërende grootte van 12 tot 72 hectare. Er konden maximaal 1800 bedrijven van 12 tot 24 hectare worden gemaakt omdat als het kleiner werd je geen normaal bestaan meer kon leiden met je gezin om dat je simpelweg niet genoeg geld verdient. Echter hadden ze na een tijd de 12 hectare bedrijven samengevoegd en werden zo dus tot 24 hectare bedrijven gevormd. Maar er werd rekening mee gehouden dat dit weer veranderd zou moeten worden. Zie tabel voor goedgekeurde *Uitgifteplan* in 1950 en de uiteindelijke uitgifte in 1963.

Maar de boerderijen zijn nu al weer 50 jaar oud en veel zijn daarom dus ook al verbouwd van binnen en sommige ook van buiten. Na 50 jaar is er natuurlijk veel veranderd in de landbouw. Als je naar de machines kijkt: alle machines zijn groter, boeren hoeven minder met de hand te doen. Maar de Noordoostpolder is natuurlijk ook gemaakt en ook zo bedacht dat er een agrarische ontwikkeling kwam in de landbouw maar ook bij de bedrijven en boeren zelf. Zo werden er veel nieuwe machines uitgevonden er kon meer per vierkante meter worden verbouwd maar ook 1 boer kon meer verbouwen. Omdat er over nagedacht was zijn alle percelen in de Noordoostpolder recht. En met grote machines is dit makkelijk

Bedrijfs- en kaveloppervlakte landbouwbedrijven

Bron: CBS; Landbouw telling.

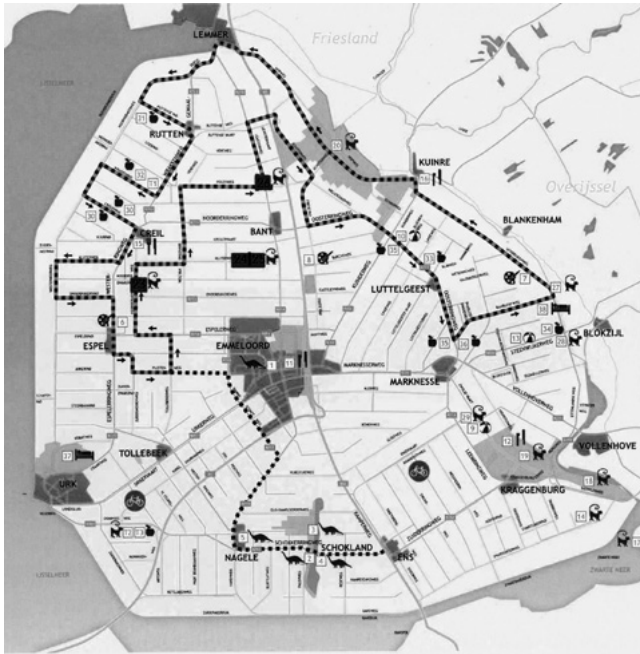
PBL/aug09/1529
www.compendiumvoordeleefomgeving.nl

je hoeft alleen maar rechtdoor te rijden, waardoor het veel sneller gaat. Iedereen die in de Noordoostpolder wilde komen wonen werd dus zoals al gezegd geselecteerd. Wij denken dat ze ook wel werden gevraagd of ze wilden ontwikkelen.

Zoals op de afbeeldingen te zien zie je een trekker die vroeger gebruikt werd en die nu wordt gebruikt. Links is de kleine trekker te zien die eerst gebruikt werd Die is natuurlijk veel minder sterk en kan minder hard dan de trekker rechts. De trekker rechts is een van de allernieuwste en is op alles ontwikkeld en optimaal gemaakt voor de landbouw om de productie te stimuleren. Ook zie je op de erven van de boeren zelf grote verschillen. Vroeger stonden er misschien één of twee schuren nu zie je bij elke boer wel 3 schuren staan. Natuurlijk staan de oude schuren er ook nog wel zoals meestal de schuren die met de betonsegmenten zijn gemaakt omdat er een tekort was aan hout. Maar veel van deze schuren zijn van buiten en van binnen al onderhouden omdat het gewoon niet meer kon. Vooral zie je het vaak aan het dak dat er nieuwe platen op zitten of een nieuwe schuifdeur. Op de bron op pagina 16 is een oude cultuurschuur te zien. Dit zijn ook de schuren die je nu nog vaak zit staan.

Kavelgrootte NOP
bron: http://www.compendiumvoordeleefomgeving.nl/content/figuren/nl/1529_001g_clo_01_nl.jpg

Kaart van de Noordoostpolder met daarop de definitieve verkaveling (1956)
bron: http://www.dbnl.org/tekst_sten_009monu12_01/12ill25.gif

*Tulpenroute NOP
bron: http://lebystad.groei.nl/fileadmin/Afdelingen/Lelystad/Documenten/routekaart_2012.jpg*

Deze is in de Noordoostpolder vrijwel altijd aan het huis zelf verbonden. De landbouwbedrijven in de Noordoostpolder zijn vrijwel allemaal groter geworden omdat ze op eigenland snel klaar zijn vergeleken met andere gebieden in Nederland. Ook is de grond hier meer waard dan in omliggende omgevingen zoals bijvoorbeeld in gemeente Gaasterland. Doordat je niet hetzelfde gewas achter elkaar mag verbouwen moeten de boeren alsnog ergens anders land zoeken maar kunnen zichzelf weer verhuren. In Nederland heb je op dit moment de 1 op 6 verhouding dat betekent dus 1 keer een gewas in de 6 jaar op dat perceel.

Op de afbeelding hierboven is te zien dat de bedrijven groeien maar de kavels achterblijven. In 1980 had elk bedrijf nog rond de 15 hectare en rond 2005 zit dat al tegen de 25 hectare aan. Je ziet dus dat dit erg gestegen is en een gemiddelde boerderij had in 1963 al 24 hectare dus je kan wel

zien waarom veel boeren ook naar de Noordoostpolder wilden gaan. Hier bedoelen ze met het kaveloppervlak het aantal land wat nog bij de boer thuis is. Dat is dus eigenlijk wel logisch dat het zo hetzelfde blijft. De meeste boeren hebben dus al hun land verdeeld over meerdere plekken. Dit brengt wel wat vervoerskosten en brandstofkosten met zich mee maar in verhouding maken ze hier winst op. Het *Agenda Vitaal Landelijk Gebied* heeft de doelstelling dat in 2013 alle boeren 10% meer kaveloppervlak hebben. Dit willen ze omdat het efficiënter is dat alles bij de boeren dichtbij is om alle transport kosten en ook erg veel tijd te besparen. Dus het is economisch beter ook kan je als boer je land heel groot maken zodat je op een land erg veel kan verbouwen zonder te hoeven verplaatsen. Maar in de Noordoostpolder zou dit denken vrij niet heel snel gebeuren omdat vrijwel veel mensen de grond hier willen omdat op deze grond gewassen beter te verbouwen zijn. En dan komt het niet heel snel voor dat je buurman al je land van je koopt en vaak wil je je hele bedrijf verkopen dus ook met huis erbij. Als je buurman het koopt heeft die niks aan het huis.

Deelvraag 3: Welke gewassen worden geteeld in de NOP en wat maakt de NOP daar geschikt voor?

In de Noordoostpolder wordt de meeste grond gebruikt voor landbouw. Maar wat verbouwen die boeren allemaal op deze grond, en waarom in de Noordoostpolder?

In 1940 begon de drooglegging van de Noordoostpolder. In 1942 (tijdens de Tweede Wereldoorlog) viel de Noordoostpolder eindelijk droog. Als je aan het begin na de drooglegging in de polder wou wonen moest je aan bepaalde voorwaarde voldoen

dus kon niet iedereen er gaan wonen. Uit bron 1: “De Noordoostpolder werd een agrarisch gebied. Zoveel mogelijk grond in de nieuwe polder moest daarom beschikbaar zijn voor landbouw.” Zoals je ook kunt zien op de afbeelding zie je dat de meeste grond wordt gebruikt voor de landbouw en maar een klein beetje huizen voor mensen die in de Noordoostpolder wilden wonen. In bron 1 staat: “Voor sloten en vaarten in de polder was weinig ruimte. Stel je voor: maar 1% van de hele polder was bestemd voor water!” Zoals je ook kunt zien op de afbeelding is er weinig water in de Noordoostpolder want alle grond moest worden gebruikt voor de landbouw. Maar de boeren hadden wel water nodig voor hun gewassen dus werden daarom sloten aangelegd waarvan de boeren dus water kunnen gebruiken voor de gewassen. Het grondgebruik van de landbouw grond was op een andere manier besloten. Mensen kijken naar de grondsoort en beslissen dan wat voor gewassen er verbouwd mogen worden. In bron 2 staat: “Op de zwaarste kleigronden vind je grote akkerbouwbedrijven. Daar worden vooral suikerbieten, granen, aardappelen en uien verbouwd. Op de lichtere gronden, met meer zanddeeltjes tussen de klei, is verbouw van meer verschillende gewassen mogelijk.” In de Noordoostpolder wordt voor het meeste Suikerbieten, granen, aardappelen en uien verbouwd want in de polder is de grond daar meer geschikt voor. Niet dat in heel Nederland de grond slecht is voor deze producten, maar dit zijn de producten die je het best in de polder kan gaan verbouwen. Omdat de polder is drooggelegd zit er omdat er eerst water was meer klei in de grond en dat is dus beter voor akkerbouwbedrijven die suikerbieten, granen, aardappelen en uien verbouwen. Ook is er veel zand

grond in de polder en dan heeft de boer meerdere keuzes voor wat hij wil gaan verbouwen.

Maar alle grond wordt natuurlijk niet alleen voor lakkerbouw gebruikt, er zijn ook sommige stukken grond waar je wat minder mogelijkheden hebt van wat je wilt verbouwen of als je niks wil verbouwen kunnen de boeren ook kiezen voor veeteelt. Het meeste vee in de Noordoostpolder wordt gebruikt voor de slachterij. Naast veeteelt en het verbouwen van voedsel is er ook tuinbouw en bloemenbollenteelt. Zo heb je ook in de Noordoostpolder de *Tulpenroute* zoals je kan zien op deze afbeelding linksboven.

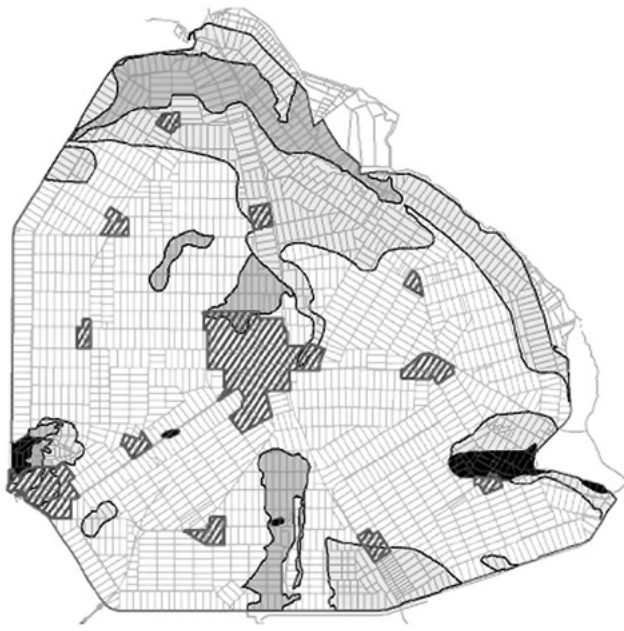
Deze afbeelding laat ook weer zien welke stukken grond voor de landbouw zijn. De stukken land langs deze route worden gebruikt natuurlijk gebruikt voor tulpen. Als je de afbeelding linksboven vergelijkt met de eerste afbeelding kan je ook goed zien dat het land in de jaren amper veranderd is, alleen zijn sommige dorpen gegroeid doordat er steeds meer mensen in de Noordoostpolder zijn komen wonen. Ook is er een speciale kwekerij in Ens die tomaten en paprika's kweekt deze is net als de boerderij ook biologisch. De kwekerij is te zien in de afbeelding hiervoor.

Hier zijn wij ook geweest met dit-zelfde school-project als dat van de boerderij. In deze kas worden tomaten en paprika's gekweekt op een biologische manier. Dit betekent dat er geen chemische bestrijdingsmiddelen

*Biologische kas
bron: http://www.gfactueel.nl/upload/0ca6e9f1-b18d-4805-b1b3-9cf7c27f94cb_Repo2.jpg*

Grondsoorten van de NOP
 bron: <http://www.google.nl/imgres?u=m=1&hl=nl&gbv=2&noj=1&tbn=isc&tbid=mdGCGH>
 B31J6

N

Legenda

- O4: Klei / zavel
- O5: Zand
- O6: Veen
- stedelijk gebied
- Niet gezoneerd

NOP 2009
 bron: http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/3a/Map_-_NL_-_Noordoostpolder%282009%29.svg/269px-Map_-_NL_-_Noordoostpolder%282009%29.svg.png

worden gebruikt op de tomaten en paprika's. Omdat er geen chemische bestrijdingsmiddelen worden gebruikt is ongedierte ook moeilijker tegen te gaan maar daarvoor gebruiken ze ook de natuur want ze gebruiken bijvoorbeeld lieveheersbeestjes tegen luizen. Om ervoor te zorgen om een zo groot mogelijke afzet te krijgen zorgt de eigenaar ervoor dat

de luchtvochtigheid optimaal is, hij verbetert de bodemvruchtbaarheid en hij zorgt dat het een goed klimaat is voor de biologische bestrijdingsmiddelen.

Er is ook een speciale boerderij in de Noordoostpolder. Die boerderij is één van de weinige biologische boerderijen. Wij zijn daar geweest met een schoolproject en zijn van alles te weten gekomen over deze boerderij. Deze boerderij heet *Boerderij de Eerste* omdat dit de eerst biologische boerderij was in de Noordoostpolder. De boerderij staat op een zandgrond want voor de drooglegging was dit het Zuiderzeestrand. Het zand is heel fijn en dat is heel handig omdat het dan makkelijk water opneemt en afzet hierdoor kan je op die grond heel goed groenten verbouwen. Bij de boerderij verbouwen ze veel verschillende producten. Ze telen verschillende soorten sla, andijvie, prei, bloemkool, broccoli, rode en witte kool, spitskool, pompoen, paksoi en peen. Naast groenten maken ze op de boerderij ook andere dingen. Ook maken ze daar veel kaas zoals je rechtsbovenaan op het

plaatje ziet, die kaas is ook gemaakt door de *Boerderij de Eerste*. Hier gaat het grootste deel van de melk heen naar kaas, maar een klein deel van de melk wordt ook gebruikt om yoghurt van te maken. Ook hebben ze varkens die ook zorgen voor het verwerken van groenteresten maar de varkens worden uiteindelijk gebruikt voor hun vlees en worden dus geslacht. De boerderij zorgt zelfs voor de eigen stroomtoevoer door een grote windmolen. Deze windmolen zorgt voor de helft van de elektriciteit die het bedrijf nodig heeft.

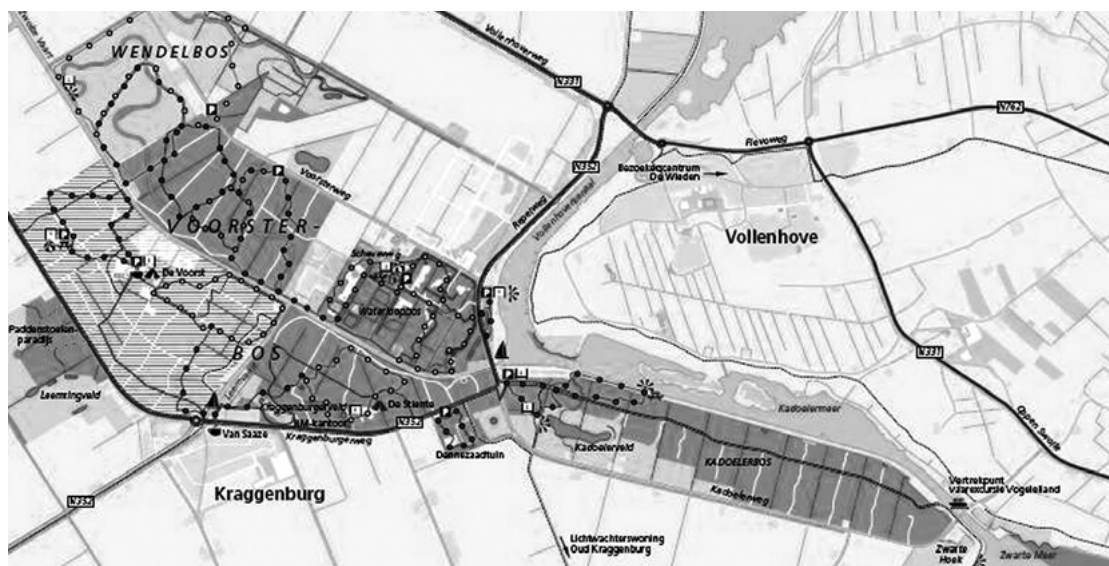
Wat maakt de Noordoostpolder nou geschikt voor de gewassen die hier verbouwd worden?

Zoals je op de afbeelding linksboven kan zien is er in de Noordoostpolder veel kleigrond. Deze grond is geschikt voor het verbouwen van suikerbieten, granen, aardappelen en uien. Maar het is moeilijk om deze grond vruchtbaar te houden want kleigrond blijft vaak aan elkaar plakken. Dus dat is een stuk moeilijker te bewerken dan bijvoorbeeld zandgrond wat heel fijn en los is.

Daarom moeten de boeren de grond heel goed omploegen om ervoor te zorgen dat de grond vruchtbaar blijft. In de Noordoostpolder is het ook het beste als je voor de winter het land omploegt. In bron 7 staat: “kleigrond moet voor de winter worden geploegd. Bij kleigrond kleven de korrels erg vast tegen elkaar aan. De vorst maakt de grond losser. Wanneer het water dat in de grond zit bevriest zet het uit. Hierdoor worden de kleikorrels uit elkaar gedrukt.” Dit zorgt er ook voor dat de grond beter vruchtbaar blijft en daarom zullen ook veel boeren net voor de winter hun land omploegen in de Noordoostpolder.

Boerenkaas
bron: <http://www.google.nl/imgres?um=1&hl=nl&gbv=2&noj=1&tbn=isch&tbnid>

Het Voorsterbos
bron: <http://www.natuurmonumenten.nl/sites/default/files/Noordoostpolder.JPG>

Kievitsbloemen
bron: <http://mijntuin.s3.amazonaws.com/plants/1547>.

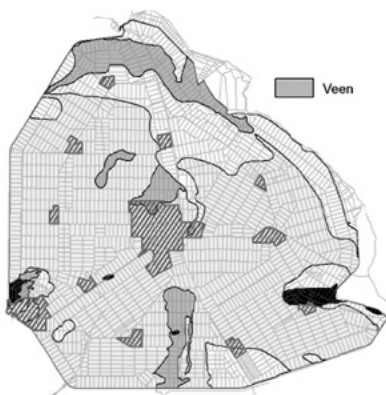
Deelvraag 4: Wat is de ontwikkeling van natuurgrond in de NOP?

Na de drooglegging van de Noordoostpolder was de hele polder nog een lege vlakte en moest alles worden ingezaaid en zoals in de eerste deelvraag staat was er in het begin alleen riet, toen dat allemaal verbrand was begonnen ze met het planten van koolzaad. Zo kwam dus de eerste begroeiing in de Noordoostpolder. De Noordoostpolder had ook al de bestemming voor veel landbouw grond en nog een gedeelte voor huizen en een plek waar water langs kon (dat werden de sloten). Er bleef dus niet zoveel plek meer over voor wat mooie begroeiingen van de natuur of een plek waar wilde dieren konden rond lopen. Op de afbeelding linksonder op pagina 22 kun je goed zien waar je een beetje natuur kan vinden in de Noordoostpolder. Bij Urk heb je het Urkerbos (meest links), bij

Emmeloord ligt het Emmelerbos (in het midden), bij Kuinre ligt het Kuinderbos (helemaal bovenaan), bij Kraggenburg ligt het Voorsterbos (helemaal rechts) en onderaan bij Schokland ligt het Schokkerbos. Zoals je op de kaart wel kan zien zijn het Voorsterbos en het Kuinderbos wel het grootste. Maar waarom hebben ze daar geen landbouw zoals de bedoeling was in de hele Noordoostpolder? Dat wordt uitgelegd in bron 1: “Natuur is er volop in de Noordoostpolder. De gronden die niet goed genoeg waren voor landbouw werden beplant met bomen, waardoor mooie bossen zijn ontstaan. Het Kuinderbos is het grootste aaneengesloten bos van de Noordoostpolder.” Waar de grond dus niet vruchtbaar was hebben de mensen bomen geplant en daardoor zijn er prachtige bossen ontstaan. Voor deze mooie bossen en stukken natuur moet natuurlijk gezorgd worden. Daarvoor is in Nederland

het Staatsbosbeheer. Het logo van het Staatsbosbeheer staat op de volgende pagina. Het Staatsbosbeheer zorgt voor de natuur en het landschap in Nederland. Het Staatsbosbeheer beheert wel 260.000 hectare natuur, en daar hoort het Kuinderbos ook bij. Wat doet het Staatsbosbeheer allemaal met die grond? Het staatsbosbeheer zorgt er voor dat de bossen er mooi uit blijven zien bijvoorbeeld ruimen zij de rotzooi op die zich in het bos bevindt, ook helpen zij de dieren die daar rond lopen met bijvoorbeeld tunnels onder de weg door waardoor kleine dieren veilig kunnen oversteken en ze kappen ook bomen die niet zo gezond zijn of misschien wel ziek.

Het staatsbosbeheer zorgt ook voor boswachters, die proberen de natuur te beschermen en kijken naar de soorten planten en dieren en of er misschien weer nieuwe soorten bij zijn gekomen. Zo kunnen ze zien of er weer een nieuw soort plant in Nederland is gekomen en zo kunnen ze ook kijken hoe het gaat met de natuur want als het slecht zou gaan zullen er geen nieuwe dieren of planten komen.

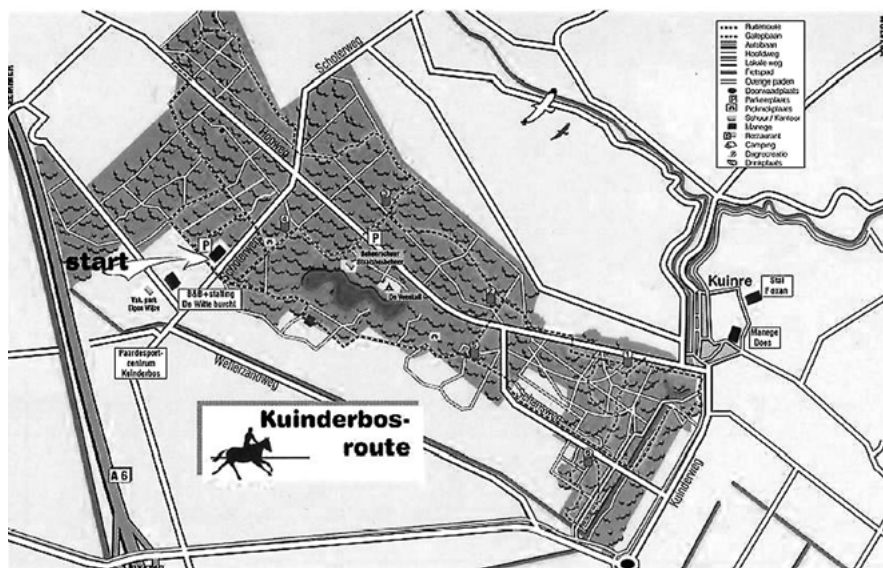

De verdeling van het veen
bron: <http://ruimtelijkeplannen.nord-oostpolder.nl/planfolder/NL.IMRO.0171.BP00491-/NL.IMRO.0171.BP00491-VO01/i>
http://www.nord-oostpolder.nl/planfolder/NL.IMRO.0171.BP00491-VO01_0002.jpg

Voorsterbos

Het Voorsterbos en het Kuinderbos zijn de twee grote bossen in de Noord-oostpolder.

Het Voorsterbos lijkt heel oud doordat daar hele grote en dikke bomen staan waardoor het bos eeuwen oud lijkt maar eigenlijk is het aangeplant vanaf 1950. Totaal is het Voorsterbos 900 hectare groot. Tussen de bossen liggen ook grote natte graslanden en dat zijn het *Kraggenburgerveld* en het *Kadoelerveld*. Op deze velden kan je ook veel verschillende dieren vinden zoals bijvoorbeeld Schotse Hooglanders maar ook kleinere dieren

Het Kuinderbos
bron: <http://www.menverenigingdeburcht.nl/Kaartje%20route-Kuinderbos.jpg>

Logo Staatsbos-
beheer
bron: <http://www.mtb-noordwest9.nl/modules/Weblog/uploads/1280262289/Logo%20Staatsbos-beheer.jpg>

als vlinders, vogels en libellen. Naast dieren zijn er ook veel verschillende soorten planten in het bos en op de vlaktes. Bij de inpoldering zijn ook het *Zwarte Meer* en het *Kadoelermeer* ontstaan. Op de oeverlanden in het Zwarte Meer groeit ook een zeldzame plant, de Kievitsbloem (op het plaatje hiernaast).

Het Kuinderbos

Het Kuinderbos is het grootse bos in de Noordoostpolder, het is wel 1100 hectare groot. Ook is in dit bos met de drooglegging een kasteel gevonden dat werd bewoond door de Heren van Kuinre. In het Kuinder bos ligt ook een groot meer zoals je op het plaatje hierboven kan zien. Dit meer heet de Kuinderplas waar je kan gaan zwemmen en langs de rand van deze plas ligt ook zand waar je dus lekker kunt gaan zitten. Net als in het Voorsterbos zijn in het Kuinderbos veel verschillende soorten dieren te vinden zoals vossen, hazen, herten. Maar ook kleinere dieren en insecten zijn hier te vinden. Ook lopen in het Kuinderbos twee groepen paarden rond die je kunt gaan zoeken. Er zijn ook speciale routes aangelegd voor mensen die daar willen wandelen. Er zijn daar ook mountainbike routes die je kunt gaan fietsen. Met andere woorden er is dus van alles te doen in het Kuinderbos. Waarom werd er besloten om op bepaalde plekken een bos aan te leggen, want de Noordoostpolder

was bedoeld voor landbouw. Maar op sommige plekken in de Noordoostpolder was de grond niet goed voor de landbouw en was de grond niet vruchtbaar genoeg voor landbouw. Op die plekken was veengrond te vinden zoals je ziet op dit plaatje hierna.

Als je dat plaatje vergelijkt met het plaatje op de eerste pagina van deze deelvraag dan kan je dus zien dat de bossen op de plekken zijn gekomen waar veengrond zit. De bossen zijn daar juist aangeplant omdat veengrond minder vruchtbaar is en dus minder mineralen heeft, daarom is het minder geschikt voor de landbouw en werden daar maar bossen aangelegd. Toch werd het veen ook anders gebruikt. Het veen kan worden gebruikt op verschillende manieren. Als het veen gedroogd werd kon men het als brandstof gebruiken, dat gedroogde veen wordt dan turf genoemd (turf op het plaatje hiernaast). Eerst werd turf als brandstof gebruikt omdat ze in die tijd nog niks beters hadden. Maar later werd er steenkool gevonden wat toen gebruikt werd als brandstof. Nu wordt de veengrond minder vaak gebruikt om te laten drogen en dan turf te krijgen nu laten ze de natuur haar gang gaan op de veengronden, wat tot moerassige gebieden leidt.

Conclusie

Onze hoofdvraag is 'Hoe is de akkerbouw in de NOP' we verwachten dat het een heel goed en efficiënt gebied is om akkerbouw te houden. Onze verwachting klopt na ons onderzoek. We hebben hier goede grond om gewassen op te verbouwen het is stevige grond die vruchtbaar is en dus meer waard om te verkopen / verhuren. Boerderijen hebben hier 24 hectare grond en dat is meer dan in andere gebieden van Nederland. De landen zijn vlak en recht en dat zie je eigenlijk

*Turf als brandstof
bron: [http://4.
bp.blogspot.com/-
zUgiABW7r70/
Tr6NqePFKII/
AAAAAAAAAkc/
vxLv_jkNcM/s1600/
turf.jpg](http://4.bp.blogspot.com/-zUgiABW7r70/Tr6NqePFKII/AAAAAAAAAkc/vxLv_jkNcM/s1600/turf.jpg)*

bijna nergens anders in Nederland. Er staan wel veel van dezelfde type huizen maar niet veel mensen storen zich hieraan en na 50 jaar is er veel aan verbouwd. Ook hebben we hier een gunstig wegensysteem waar goed over nagedacht is en efficiënt is. Er waren al polders voor de Noordoostpolder dus met de ontwikkeling van de bedrijven was er al veel onderzocht in andere polders. Maar door de jaren heen zie je hier grote bedrijven ontstaan met grote machines en veel personeel. De Noordoostpolder is ook geschikt voor veel gewassen en trekt dus veel verschillende telers aan. In de Noordoostpolder kan dit vooral door de grond maar ook door alles eromheen. Hier is goede kleigrond waardoor er dus veel verbouwd kan worden. Het komt er dus op neer dat de Noordoostpolder erg geschikt is voor de akkerbouw.

###

Opgraving Kogge uit ±1300 bij Emmeloord

Joop Masséus

Joop Masséus, (Zwolle, 1935). Was ondernemer in de mode, maar houdt zich al zijn leven lang bezig met kunst. Hij was in de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw werkzaam als freelance docent, regisseur en acteur. Masséus is sinds 25 juni 2008 Polderdichter voor de Noordoostpolder

Foto rechts: opgraving van een Kogge in 2010 bij Brennens Buiten, nu Netl.

'n klopp signaal
'n prikstok op mijn bonkig lijf
weer zal ik een kort moment
ontwaken in een nieuwe tijd.
Gun mij geen rust
ik ben begaan
met jullie aandacht voor mijn lot
een plotselinge lichtflits
warmt de diepe groeven
in mijn aangetaste huid.
Na 700 jaar van eenzaam wachten
toon ik
de zwart en bruin geteerde lijnen
als ingesleten plooiën van verval
ze geven vage antwoorden
op jullie menselijke vragen
al die tijd
lig ik hier machteloos en stil
in schelpenklei begraven

5 augustus - 7 november 2012 overzichtstentoonstelling van 30 schilderijen van Joop Masséus in *Museum Nagele* met als thema "Landschappen van de Ziel"

Masseus over zijn werk:
In deze expositie komt heel veel samen van mijn denken, van mijn werken. Soms moet je eerst ouder worden om te zien wat je zocht, waar je mee bezig was.

Onderzoeken en verbeelden van de schoonheid van de natuur, het landschap en de afbraak, de vergankelijkheid, gruwelijkheid, geboren worden, even hier en weer weg. Het begin van de expositie, met werk uit 2012, geënt op poëtische titels, als "Komen en Gaan", "Aardbevend kijk je toe", meer abstract, sculpturaal werk.

Verder terug, een expressionistische stijl, veel kleur, soms uitgesneden in zandlagen, of gegoten lange zwarte doeken. Uitmondend in harde materialen, zoals keramiek en glasschilderijen, daarmee tot uitdrukking brengend de bedreiging van "Moeder Aarde". Als spirituele onderliggende denklaag de zoektocht naar de oerkiem.

hoor nog de kreten van de schipper
in hopeloze strijd gewikkeld
met woeste stormen in deze
eindeloze zee.

Verwonderd kijk ik naar de groene
velden

't wuivend hoge maïs
en rode vanen om me heen
vanuit de mist opdoemend de
singels rond een huis
en mens
als je me weer begraaft op deze
akker
plant dan wat bloemen op mijn graf
de wind zal golven weven
in gouden velden rogge
nu als herdenking aan de ondergang
van mij
en van de schipper en bemanning
van de kogge.

De eerste burgemeester van de gemeente Schokland

J. Spitse

In de Schokland-literatuur wordt eenstemmig gesteld, dat Eberhard Philip Seidel in 1806 de eerste burgemeester van Schokland is geworden. Sommige auteurs maken een voorbehoud. Seidel formuleert, dat hij moet zijn benoemd.¹ Geurts zegt, dat Seidel omstreeks 2 september 1806 als burgemeester optrad.²

1 H. Seidel, "Met een ducaat en een dubbeltje. Levensschets van Eberhard Philip Seidel (1728-1814), zijn bijdrage in de waterstaatkundige ontwikkeling, enz. van het eiland Schokland en enige bijzonderheden over enkele van zijn nakomelingen", *Kamper Almanak* (1966/1967), 228.

2 A. Geurts, *Schokland de historie van een weerbarstig eiland*, (Lelystad, 1997) 60.

De benoeming van E.P. Seidel wordt steeds in verband gebracht met een in 1806 genomen besluit Emmeloord bij Overijssel te voegen. De benoeming wordt ook gekoppeld aan het in het leven roepen van de gemeente Schokland. Dit is volgens de literatuur gebeurd in 1806 tegelijk met het samenbrengen van heel Schokland bij Overijssel, maar Van Hezel en Pol wijzen er op, dat het onduidelijk is of de praktische uitwerking van dit besluit nog in hetzelfde jaar heeft plaatsgevonden, omdat de schout Grubbelt Brands pas in 1808 opdracht kreeg zich te onthouden van politiediensten op Emmeloord.³ Een in 1959 door Kruissink gepubliceerd artikel is een belangrijke bron van genoemde auteurs.⁴

3 G. van Hezel en A. Pol, *Schokland en omgeving, leven met water*, (Utrecht, 2008) 97, 103, 269.

4 Kruissink, G.R., "Van Flevo tot Schokland", *Uit het Peperhuis* 2^e serie nr 7/8 (augustus 1959) 131-146.

Kruissink geeft aan, dat het eiland Schokland in 1806 in zijn geheel tot Overijssel ging behoren. Hij vermoedt, dat toen de gemeente Schokland in het leven is geroepen. Omstreeks die tijd zien we namelijk, zo schrijft hij, voor het eerst een burgemeester van Schokland optreden en wel E.P. Seidel, die dit ambt tot 1811 zou blijven uitoefenen.

Het gebruik van de termen 'vermoedelijk' en 'onduidelijk' zette mij aan het burgermeesterschap van Eberhard Philip Seidel van de gemeente Schokland nader te onderzoeken. Maar het waren niet alleen deze termen. Het leek me onwaarschijnlijk, dat hij die functie bekleedde gelijktijdig met de in april 1808 tot schout van Schokland benoemde G. J. van Wijhe.⁵

5 G.J. van Wijhe werd tot schout van Ens benoemd op 9 januari 1805. (HCO, T 3.1, Inv 5840, 13 februari 1805). En tot schout van heel Schokland in april 1808. (GAK, Archieven Eiland Schokland, Inv 9, 6 april 1808).

J. Spitse (1938) was orthopedagoog en psychotherapeut. Na zijn pensionering in 2000 ontwikkelde hij zijn belangstelling voor regionale geschiedenis en kerkgeschiedenis verder. Hij publiceerde, naast artikelen in Het Schokker Erf en Kondschap, Fabrieken op Schokland. Katoenweverij van 1838 tot 1857 (2007), Joannes Bosch (1794-1842). Van boerenzoon te Raalte tot priester op Schokland (2010) en Altijd aan het reizen. Brieven van een mormoonse emigrant naar Noord-Amerika, 1877-1913 (2011).

Dit artikel verscheen eerder in Het Schokker Erf 77 (mei 2011) 18-25.

Wapen van het Koninkrijk Holland, teven het wapen van Lodewijk Napoleon
bron: http://nl.wikipedia.org/wiki/Koninkrijk_Holland

Ook vroeg ik me af waarom er in de literatuur over gebeurtenissen na 1806 steeds over de burgemeesters van Ens en Emmeloord wordt gesproken en je de naam van E.P. Seidel niet tegenkomt.⁶

Overigens, al in 2005 maakte Bruno Klappe mij deelgenoot van zijn twijfel of E.P. Seidel de eerste burgemeester van Schokland is geweest.

⁶ B. Klappe bespreekt een Reglement voor vissers en vrachtaarders, dat op 20 december 1807 werd vastgesteld door het bestuur van Emmeloord. Op 3 april 1808 werd hierover een verklaring afgegeven door schout G. Brands en het gemeentebestuur van Emmeloord. *Het Schokker Erf* 62, (mei 2006) 35. W. Veer bespreekt het laden van schelpen in de zomer van 1808 waarbij de gemeenteraad van Emmeloord was betrokken *Het Schokker Erf* 28 (januari 1995) en een brief over de loopkistendam, die in 1809 is geschreven door het gemeentebestuur van Ens. *Het Schokker Erf* 31 (januari 1996).

Schets van de landelijke politieke situatie van 5 juni 1806 tot november 1813

Dit artikel gaat over het bestuur op Schokland tijdens het Koninkrijk Holland van 5 juni 1806 tot 9 juli 1810 en tijdens de inlijving bij Frankrijk van 13 juli 1810 tot november 1813. Van die inlijvingsperiode zijn voor ons onderwerp alleen de eerste tien maanden van belang. Ik schets de landelijke situatie aan de hand van het boek *Patriotten en Bevrijders* van Schama.⁷ Nadat raadspensionaris Rutger Jan Schimmelpennick op 4 juni 1806 aftrad, stelde de Franse keizer Napoleon de volgende dag zijn broer Lodewijk als koning aan om gehoorzaam de Franse belangen te dienen. Lodewijk ging zich echter met Nederland identificeren en Nederlandse belangen verdedigen (blz. 571).

In 1807 vond een hervorming van het plaatselijk bestuur plaats, die de oude provinciale soevereiniteit verder ontmantelde. De departementale besturen waren slechts administratief bedoeld. Lokaal bestuur diende als uitvoerend comité van de Landdros, die binnen een departement de centrale figuur werd (blz. 631). Koning Lodewijk heeft zich serieus voor Nederland ingespannen, maar de politieke en militaire situatie van het land, in de tang genomen door een grote Europese oorlog, werd uitzichtloos. Hij deed afstand van de troon (blz. 705). Om de blokkade tegen Groot-Brittannië te voltooien werd Nederland op 13 juli 1810 door Napoleon geannexeerd en verloor de laatste resten soevereiniteit.

Nu Nederland een deel was geworden van het Keizerrijk dienden de Franse en Nederlandse instituties op elkaar te worden afgestemd. *Het Keizerrijk van wetboeken en juridische vernieuwing*

⁷ Simon Schama, *Patriotten en Bevrijders*, (Amsterdam, 1986) 544-745.

nam echter, zo zegt Schama, een schamele tweede plaats in naast het *Keizerrijk van rekrutering van schepen, scheepsbehoeften en dienstplichtigen*. Het doel was zo groot mogelijke uitbuiting tegen de laagste kosten (blz. 709). De overgeplante keizerlijke bureaucratie leidde tot de aanstelling van een gouverneur-generaal, in elk departement terzijde gestaan door een prefect, onder wie een hiërarchie van onderprefecten, burgemeesters en onderburgemeesters uitwaaierde (blz. 712).

Het ongenoegen leidde tot steeds meer rebellie, terwijl de militaire situatie in Europa voor de Fransen dramatisch verslechterde. In Nederland brak een opstand uit. Er werd een tussenregering gevormd, die aan de aankomst van de prins op 30 november 1813 voorafging. De volgende dag aanvaardde deze de aangeboden soevereiniteit.

Emmeloord bij Overijssel bij de wet van 13 april 1807

De hoofdarchivaris van het toenmalige rijksarchief te Zwolle Hendriks schreef in 1960 een verslag van zijn onderzoek naar de grenzen van Overijssel en de verschillende indelingen en grenswijzigingen der Overijsselse gemeenten.⁸ Het onderzoek strekte zich uit over het tijdvak 1807 tot 1842. Met name de veranderingen van 1807 en 1811 zijn voor ons onderwerp van belang.

Bij de wet van 13 april 1807, waarvan de ingangsdatum 18 juli 1807 was, werd ons land verdeeld in 10 departementen en werden de grenzen tussen Overijssel en Gelderland en tussen Overijssel en Amstelland

⁸ F. M. Hendriks, "De grenzen van Overijssel en van de Overijsselse gemeenten van 1807 (1811) – 1842". Overdruk uit *Verlagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis* 75^e stuk, (1960).

Lodewijk Napoleon Bonaparte (1778-1846), Koning van Holland.

Zijn bijnaam was "Lodewijk de Goede"

bron: http://www.oosterhoutersinbeeld.nl/sys/template/6/content.php?file=content_product&page_id=38803&id=54840&itemid=34364

(Noord-Holland) gewijzigd. Amstelland was ontstaan door de splitsing van Holland in Maasland en Amstelland. Het noordelijk deel van Schokland werd van Amstelland afgescheiden en bij Overijssel gevoegd. Echter, de wet bepaalde ook dat de inwoners van de afgescheiden gebieden voor wat betreft de civiele en criminele wetten en rechtspraak bleven behoren onder het gebied waarvan zij afgescheiden werden. Tot zover Hendriks.

Nu waren eind 1805 of begin 1806 Emmeloorders naar Den Haag gereisd om te protesteren tegen het bericht, dat de vrijdom van belasting voor Emmeloord zou worden opgeheven. Hun werd toen gezegd, dat ze gewoon moesten betalen en ondertussen samen met Ens een rekest konden indienen. Ook werd hun medegedeeld, dat Emmeloord voor het politieke bij Holland bleef, maar de Financier van Overijssel de belasting ontving.⁹ Emmeloord viel dus vanaf 13 april 1807 bestuurlijk en financieel onder Overijssel, maar voor wat betreft wetten en rechtspraak nog niet.

⁹ GAK, Archieven Eiland Schokland, Inv 1, januari 1806, blad 92.

Het plaatselijk bestuur op Schokland tussen 13 april 1807 en 28 maart 1811

Hoe ging het met het bestuur op Schokland na 13 april 1807? Die vraag wil ik bespreken aan de hand van archiefstukken uit het Gemeentearchief Kampen (GAK) en het Historisch Centrum Overijssel in Zwolle (HCO). In Kampen lezen we in een brief van 10 augustus 1807, dat het pas laat was doorgedrongen tot het Departement Amstelland, dat het eiland Schokland na 13 april 1807 behoorde tot het Departement Overijssel, zodat het gemeentebestuur van Emmeloord ten onrechte nog om informatie was gevraagd waaraan ook was voldaan. Het gemeentebestuur gaf als verklaring voor de eigen verwarring, dat Emmeloord al heel vaak van provincie was veranderd.¹⁰ Deze kwestie komt ook ter sprake in een artikel van Veer.¹¹ We lezen in het GAK voortdurend over het Emmeloords gemeentebestuur waarvan ik enkele voorbeelden geef. In september 1807 werd Jan Stevens genoemd als een der burgemeesters. Op 6 april 1808 ontving het gemeentebestuur bericht, dat Grubbelt Brands daar geen directie over de politie meer voerde, maar G. van Wijhe. (Hiermee kwam voor Emmeloord een eind aan de bepaling uit de wet van 1807, dat de inwoners van de afgescheiden gebieden voor wat betreft de civiele en criminele wetten en rechtspraak bleven behoren onder het gebied waarvan zij werden afgescheiden). Op 7 mei en 28 augustus 1808 ontving het gemeentebestuur van Emmeloord informatie over de vakante post van

10 GAK, Archieven van het eiland Schokland, Inv 1.

11 W. Veer, "Emmeloord rond 1800 – een impressie (2)", *Het Schokker Erf* 31 (januari 1996).

chirurgijn.¹² Als laatste voorbeeld noem ik, dat het uitgavenboek van het gemeentebestuur, dat loopt van 1795 tot 1811, de gebruikelijke uitgaven over 1807 t/m 1810 verantwoordt en een laatste en enige op 24 maart 1811.¹³ In deze archiefstukken is steeds sprake is van een afzonderlijk gemeentebestuur van Emmeloord. De samenvoeging van Emmeloord bij Overijssel in 1807 leidde kennelijk niet snel tot vorming van de gemeente Schokland.

Nog duidelijker blijkt dit uit stukken in het HCO. Op 27 juni 1809 werd de in 1808 aan de inwoners van het eiland Schokland verleende vrijdom van belasting ter sprake gebracht bij de schout van Ens.¹⁴ Het lijkt me niet waarschijnlijk, dat deze zaak buiten E.P. Seidel was omgegaan, als hij toen burgemeester van de gemeente Schokland zou zijn geweest. In september 1809 werd een schrijven over beschadigde woningen ter kennis

12 GAK, Archieven van het Eiland Schokland, Inv 1.

13 Ibidem, Inv 96.

14 HCO, T.3.1, Inv 6462. Omdat de bewoners van Schokland bij koninklijk besluit van 28 januari 1808 voor 4 jaar vrijdom van de beschreven middelen was verleend, gelastte de landdrost de ontvanger van het arrondissement Kampen zich naar dit besluit te gedragen.

gebracht van de burgemeesters van Ens en Emmeloord en aan de schout van Ens.¹⁵

Onder 6 maart 1809 vinden we een bericht van de burgemeesters van Emmeloord over eigendomsbewijzen van huizenbezitters¹⁶ en op 23 maart van dat jaar wordt de schout van Emmeloord verzocht met de burgemeesters van Ens en Emmeloord te overleggen over de huisvesting van de chirurgijn.¹⁷ Als laatste voorbeeld uit het HCO vermeld ik een “Staat van Bestuur”, waarin de Landdrost laat opnemen, dat op Schokland wordt bestuurd door vier burgemeesters van Emmeloord, vier burgemeesters van Ens en de schout.¹⁸

Al deze stukken laten zien, dat er niet over een burgemeester van de gemeente Schokland wordt gesproken, maar over schout en burgemeesters van de afzonderlijke dorpen Ens en Emmeloord. Dit zaait twijfel aan het burgermeesterschap van E.P. Seidel vanaf 1806.

Wettelijke veranderingen in 1811

Hoofdarchivaris Hendriks beschrijft, dat in 1811 de Franse wetgeving in ons land werd ingevoerd en er een ingrijpende verandering plaats vond, zowel in de gemeentelijke indeling als in de taak der gemeentebesturen. Bij Keizerlijk Decreet van 21 oktober 1811 werd ons land verdeeld in departementen, arrondissementen, kantons en *mairieën*. De grenzen van het departement Overijssel en van de arrondissementen, die voordien kwartieren werden genoemd, bleven dezelfde als onder koning Lodewijk. Die van de *mairieën* veranderden. Nieuw was de indeling in kantons. De

nieuwe indeling in *mairieën* bracht zeer ingrijpende veranderingen: met historisch gegroeide grenzen werd geen rekening gehouden. Zij werd, zij het provisioneel, in een groot gedeelte van Overijssel in de eerste helft van april 1811 ingevoerd.

De prefect van Overijssel P. Hofstede stelde al op 28 maart 1811 het territorium van 39 *mairieën* vast. Hij benoemde in de 36 *mairieën* met minder dan 5000 inwoners de *maire*, de adjunct-*maire* en de gemeenteraadsleden met de bepaling, dat de benoemden vóór 15 april 1811 moesten zijn geïnstalleerd. Tot zover Hendriks.

Archiefmateriaal uit het HCO en GAK over 1811

In het HCO bevindt zich het door Hendriks genoemde Besluit van 28 maart 1811 bestemd voor de gemeenten met minder dan 5000 inwoners, zij het dat hierin staat, dat uiterlijk vóór 14 april de nieuw aangestelde gemeentebesturen moesten zijn geïnstalleerd en beëdigd.¹⁹ De eed luidde: *Ik zweer gehoorzaamheid aan de Instellingen des Rijks, en getrouwheid aan den Keizer*. Verder treffen we resultaten aan van een volkstelling van 7 maart 1811.²⁰ Schokland telde 648 inwoners. Het eiland viel onder het kanton Kampen en het arrondissement Zwolle. Ook is er een lijst dd 28 maart 1811 waarop voor Schokland werd gemeld, dat Lucas Seidel als *maire* werd aangesteld en Caspar Sonderman als zijn adjunct. De gemeenteraadsleden waren Jacob Alberts Bape, Jan Stevens, Cobus Bruinsen Klappe, Jan Bruinsen Klappe, Dubbeld Dirks, Teunis Jacobs, Reijer Jacobs K(r)alen, Gerrit Jan Gillot, Willem Teunissen en Bruin Willemsen.²¹ Niet lang na

15 HCO, T 3.1, Inv 6527.

16 HCO, T 3.1, Inv 6505.

17 16 HCO, T 3.1, Inv 6505.

18 HCO, T 3.1, Inv 6508, 9 augustus, 1810 nummer 5.

19 HCO, T 20.1, Inv 6897.

20 Idem, Inv 6968.

21 Idem, Inv 6962.

zijn benoeming vroeg Lucas Seidel al weer zijn ontslag aan als *maire*. Op 20 mei 1811 werd Caspar Sonderman als zijn opvolger benoemd.²² Caspar Sonderman werd op 31 mei de eed afgenomen. Na de notulering daarvan volgt een verwarrende notitie, namelijk, dat de ontslagen *maire* E.P. Seidel van dit besluit een extract zou worden gegeven.²³ Hoewel niet ogend als een sterke verklaring, meen ik, dat hier sprake was van een verschrijving. Lucas Seidel was immers de ontslagen voorganger en Eberhard Philip Seidel kwam in het verhaal niet voor.

De bestuurssituatie wordt nog eens bevestigd in een register van departementale en stedelijke ambtenaren, opgemaakt per 1 juli 1811.²⁴ We lezen hierin, dat Lucas Seidel als *maire* aantrad per 28 maart 1811 en werd bedankt op 20 mei 1811, dat de op 28 maart als adjunct-*maire* benoemde Caspar Sonderman op 20 mei 1811 als *maire* aantrad en Gerrit Jan Gillot op 18 juli 1811 als adjunct-*maire*. In het bestand van de gemeenteraadsleden is ten opzichte van 28 maart wat gewijzigd. Jan Bruinsen Klappe en Bruin Willemsen ontbreken en T. Jacobs is toegevoegd, zij het per 18 juli.²⁵

Ook in het GAK vinden we het besluit, dat op 28 maart 1811 Lucas Seidel in de gemeente Schokland werd aangesteld als *maire* en als zijn adjunct C. Sonderman. Ook de aanstelling van Caspar Sonderman op 20 mei 1811.²⁶ In een brief van 24 juni 1811 door de *maire* van Schokland, Caspar Sonderman dus, aan de prefect wordt Lucas Seidel de ‘gewezene *Maire*’ genoemd.²⁷

22 Idem, Inv 6907.

23 Idem, Inv 6910 en Inv 6963.

24 Idem, Inv 6976.

25 GAK, Archieven van het Eiland Schokland, Inv 9.

26 Ibidem.

27 Ibidem.

Besluit

In dit artikel is naar voren gekomen, dat de samenvoeging van Emmeloord bij Overijssel zijn beslag kreeg bij de wet van 13 april 1807, die inging op 18 juli 1807. Hierna hebben afzonderlijke gemeentebesturen van Ens en Emmeloord nog jarenlang gefunctioneerd. Op 28 maart 1811 ontstond de gemeente Schokland. Op diezelfde datum werd de eerste burgemeester benoemd en wel Lucas Seidel, de zoon van Eberhard Philip Seidel.

###

Ds. G.G. de la Couture, een deftige domineesfamilie op Ens (1833-1840)

Aaldert Pol

Op een ingemetselde gevelsteen bij de ingang van het Museumkerkje op Ens (Molenbuurt) staat de intrigerende naam van ds. G.G. de la Couture (22 mei 1834).

Je vraagt je af hoe een deftig seigneur van duidelijk Franse herkomst op Schokland verzeild is geraakt. Daar woonden toch alleen maar armoedzaaiers. Voelde hij zich geroepen om troost te brengen of kwam hij zelf als een berooide vluchteling?

Wat leefde er in de hervormde gemeente zo'n 200 jaar geleden en hoe was de verhouding met de katholieke parochie?

Predikant op de Molenbuurt in 1833

Om met de armoedzaaiers te beginnen. Op de Molenbuurt was de situatie in 1833 zo slecht nog niet. Er woonden nogal wat families met een vast inkomen.¹ Aan de hervormde gemeente was zojuist een rijkssubsidie van f 10.000,- beloofd voor de bouw van een nieuwe kerk en met een rijksjaarsalaris van f 750,- was de financiële positie van de predikant ook zo slecht nog niet.² Hij had 'vrij wonen', wat in de boeken vermeld stond voor f 30,-. Er waren in Overijssel predikanten die minder verdienden.³ Natuurlijk viel de vergelijking met een stadsdominee

1 Zie mijn artikel in *De Vriendenkring*, zomer 2012.

2 D. Strijbos, Rijkstraktement van predikanten. In: *Kamper Almanak 1978/79*.

3 Historisch Centrum Overijssel (HCO), Provinciaal Kerkbestuur van Overijssel 1816-1951, Toegangsnummer 373.1, inv.no.218. Lijst 1859 Hellendoorn als laagste met f 700,-.

in Kampen – de vier hervormde predikanten verdienden jaarlijks samen f 4.024,-⁴ – voor hem negatief uit, maar Ens was geen slecht begin voor een jong predikant. Op de Molenbuurt waren redelijke voorzieningen. Ter illustratie een paar voorbeelden. Toen geneesheer Martinus Bernardus van Kleef op 46-jarige leeftijd aan de cholera⁵ stierf, startte burgemeester Gillot een procedure voor het benoemen van een 'medicinae-chirurg-doctor', een universitair gevormd arts. De bezoldiging van f 800,- werd uit de

4 D. Strijbos, p.231 e.v.

5 Een ziekte waar nog geen medicijnen voor waren en die gepaard ging met buikkrampen, diarree en veel verlies van vocht tot soms wel 15 liter per dag.

Aaldert Pol was jarenlang docent geschiedenis in Emmeloord. Thans is hij freelance publicist en historicus.

Gevelsteen G. G. de la Couture. Foto: Aaldert Pol

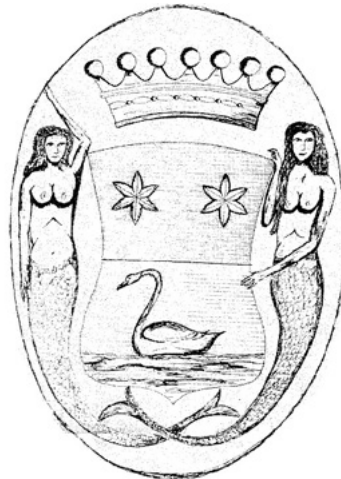
Het gezin De la Couture

De kinderen van het echtpaar De la Couture:

- Jean Baptiste de la Couture, geboren te Ens op Schokland op 10-9-1835. Overleden te Wijchen op 23-3-1849.
- Wilhelmus Ludovikus Gerardus de la Couture, geboren te Ens op Schokland op 28-6-1837. Overleden aldaar op 17-7-1837.
- Gerard Guillaume Louis de la Couture, geboren te Ens op Schokland op 30-9-1838. Overleden aldaar op 6-6-1839.
- Anna Maria Wilhelmina Gerarda de la Couture, geboren te Ens op Schokland op 15-3-1840. Overleden te Oosterbeek op 25-2-1919.

Gezin De la Couture. provinciale fondsen betaald.⁶ Gillots wenssen bleken te hoog gegrepen, maar zijn aspiraties spreken voor zich. Gedeputeerde Staten van Overijssel benoemde Hendrik Ringeling uit Amsterdam. Het was feest toen op 1 mei 1834 des namiddags om 3 uur de jonge arts in het huwelijk trad met Femma Theodora Rijke. De burgemeester was ambtenaar van de Burgerlijke Stand en ds. G.G. de la Couture, C.F. Seidel opzichter van Rijkswaterstaat, onderwijzer J.W. Wichers en winkelier Reijer Jacobs Kale traden als getuigen op. De ouders van de bruidegom maakten de verre

Familiewapen De la Couture. Collectie Dirk Landsman.
Vrienden van Schokland.

Het familiewapen van het geslacht De la Couture.

⁶ Verslagen Gedeputeerde Staten van Overijssel, Provinciehuis Zwolle (thans HCO), 4 Juli 1837, p.8.

reis naar Schokland.⁷ Zeer modern voor die tijd was de instructie voor Ringeling. Er was een afbakening gemaakt tussen 'particuliere' en 'ziekenfondspraktijk'. 'Onvermogenen' konden gratis geholpen worden door een bijdrage van de provincie Overijssel.⁸ In de jaarlijkse verslagen aan de provincie meldt burgemeester Gillot vrijwel steeds dat de gezondheids-toestand van de eilandbewoners niets te wensen overlaat. Ook de onderwijsvoorzieningen waren, blijkens een inspectierapport over de periode 1830-1850, goed.⁹

Heilig Avondmaal

In notulenboeken worden vaak veel feitelijkheden vermeld. Dat is ook het geval met de verslagen van de kerkenraadsvergadering (1833-1840) van de hervormde gemeente op Ens. De predikant – De la Couture – hield die notulen zelf nauwkeurig bij.¹⁰ Zijn gemeente telde bij zijn aantreden 182 zielen, waarvan 86 belijdend lid waren. In dat jaar werden nog 8 nieuwe leden ingeschreven. Woorden die veelvuldig voorkomen in de notulen zijn: Heilig Avondmaal,

⁷ J. H. A. Ringeling, Geneesheer op Schokland. Hendrik Ringeling (1804-1873). In: *Kamper Almanak 1959-1960*, p.192-203.

⁸ Gerrit van Hezel, Aaldert Pol, *Schokland en omgeving. Leven met water*, Matrijs. Utrecht 2008, p.138,139.

⁹ R. Reinsma, Het onderwijs in Overijssel tussen 1830 en 1850, volgens de rapporten van de inspecteur Wijnbeek, in: *Verslagen en Mededelingen van de Vereniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, Zwolle 1965, p.54 e.v.

¹⁰ Het Twede Kerckenboek des Eylands Ens. Het notulenboek van de Nederduits-Gereformeerde Kerkenraad op Ens, 1718-1859. Gemeente Archief Kampen (GAK). Bruno Klappe, Eindhoven, maakte in 1989 een transcriptie. Hij schreef ook over Gerard Guillaume de la Couture, 1833-1840. In: *Pastors, predikanten en vuurstokers van het eiland Schokland*. Stichting Urker uitgaven, 1993, p.107-112.

Lengte	;	1 el, 650 strepen
Aangezicht	;	ovaal
Voorhoofd	;	hoog
Ogen	;	bruin
Neus	;	groot
Mond	;	gewoon
Kin	;	spits
Haar	;	bruin
Wenkbrauwen	;	idem
Merkbare tekenen	;	geen.

Vorbereidings-Leerrede en Censura morum.

Het zijn begrippen – vooral Censura morum – die in de huidige protestantse kerken niet meer zo courant zijn en aan jongeren waarschijnlijk volslagen onbekend. Enige toelichting is daarom wenselijk. Het avondmaalvieren – vier keer per jaar – was in de tijd van ds. De la Couture een zeer centraal gebeuren in het kerkelijk leven.

Voorafgaand aan dat avondmaal werden de kerkleden door de predikant en/of ouderling bezocht en werd een voorbereidingsdienst gehouden waarin het ‘Formulier om het Heilig Avondmaal te houden’ werd voorgelezen. De tekst was ontleend aan de brief van de apostel Paulus aan de jonge gemeente in Korinthe¹¹ (1 Korinthe 11:23-29) Paulus schreef daarin ‘dat de Heere Jezus, in den nacht, in welken Hij verraden werd, het brood nam, en als Hij gedankt had brak Hij het, en zei: Neemt, eet, dit is mijn lichaam, dat voor u gebroken wordt; doet dat tot Mijn gedachtenis. Desgelijks nam Hij ook de drinkbeker (...) en zei: Deze drinkbeker is het Nieuwe Testament in Mijn bloed; doet dat, zo dikwijls gij die zult drinken, tot Mijn gedachtenis’. Paulus riep de gemeente dus op om in gedachten deel te nemen aan het lijden en sterven

¹¹ Apostel Paulus schreef brieven naar de in 50 n. Chr. gevormde christelijke gemeente in Korinthe (Griekenland).

van Christus, gestorven voor allen die in Hem geloofden. Voorafgaand aan de viering diende ieder kerklid aan zelfonderzoek te doen: ‘(...) de mens beproeve zichzelf (...), want die onwaardig eet en drinkt, die eet en drinkt zichzelf een oordeel, niet onderscheidende het lichaam des Heeren’.

Pas na een grondig zelfonderzoek kon de gelovige aanzitten aan de avondmaalstafel en deelnemen aan de rondgang van wijn en brood.¹²

De toegang was verboden als een kerklid zich schuldig maakte aan tweedracht, partijschap, opstand in kerk en maatschappij, echtbreuk plegen, ontucht bedrijven, drankzuchtig zijn, stelen, woekerrente vragen, roven, gokken en aanstootgevend gedrag. Hij/zij die onwaardig eet en drinkt ‘eet en drinkt (...) zichzelf een oordeel’.

Censura morum

Persoonlijk gewetensonderzoek was echter niet voldoende, ook de kerkenraad was verantwoordelijk voor een mogelijk onwaardig aanzitten. Voorafgaand aan het avondmaal werd op de kerkenraadsvergadering het Censura morum aan de orde gesteld. Dan werd gevraagd of er kerkleden waren waarop iets aan te merken viel. Bij twijfel werd de zaak nader besproken en kon de kerkenraad besluiten de man/vrouw in kwestie vermanend toe te spreken. In het uiterste geval kon de raad iemand de toegang tot het avondmaal verbieden. Dat recht heette Censura morum. Blijkens een mededeling in het notulenboek van 23 maart 1834 werd in de hervormde gemeente op Ens deze

¹² De avondmaalstafel was zeer eenvoudig van constructie en bestond uit een houten tafelblad op een paar houten schragen. Enkele rijen stoelen waren in verband met de viering opzij geschoven

Militierapport.

Lengte predikant:

1.65 m. Collectie

Dirk Landsman.

Ontvangst

Bijde overneming der Stikken van den Kerkeraad het		
Lidsg. Slot ontvangen	f 5	29 3/4
In het Kerkerakken gecollectieerd	12	"
Van de Diakenie ontvangen het uandvol der opbrengst der		
verhuwing van de Banken in de Kerh erve de laatste 5 Maanden		
van 1837	0	"
Idem wegens stekken	2	75
Een gift van D. de la Couture	1	"
	f 25	4 1/2

Ontvangsten
in 1837.HCO,
Toegangsno.198.1,
inv.no.62.

kerkelijke regel niet precies nageleefd 'uit hoofde van onbekendheid'.
Ds. De la Couture vond dat de regel nagekomen diende te worden. Al spoedig bleek dat het niet bij woorden alleen kon blijven, want er was een kerklid die veel aanstoot gaf. Aanvankelijk werd zijn naam niet genoemd maar gaandeweg werd duidelijk dat het om Theunis Jacobs Bakker ging¹³, roggebroodbakker en kroeghouder van beroep. Er werd besloten hem te vermanen en zich te beteren. Vooreerst ging dat 'zoo zacht en verschoonend mogelijk' en werd het dreigende Censura morum niet van de preekstoel afgekondigd. Theunis Bakker werd persoonlijk bezocht. Maar soms lukte dat niet. Op 5 januari 1835 kregen de predikant en de ouderlingen P. T. Visscher en G. J. Gillot de opdracht om Bakker te bezoeken. De predikant schreef in een

¹³ Volgens Bruno Klappe, deskundig op het terrein van de Schokker voorouders, stond de naam in het lidmatenboek abusievelijk als Jakob Teunis Bakker. *Schokker Erf*, no.44, p.36 e.v.

naschrift bij de notulen dat het er niet van gekomen was. Ouderling Visscher was als verkenner vooruit gestuurd en teruggekomen met de mededeling dat een bezoek geen zin had want Bakker was wegens dronkenschap onbekwaam om te worden toegesproken. Het eind van het liedje was dat Bakker voor de kerkenraad moest verschijnen. Dat deed hij niet en daarop werd hem voor 'drie reizen' de toegang tot het avondmaal ontzegd. Over de achtergronden van Bakkers dronkenschap wordt niets vermeld. De vraag dringt zich op of er op de Molenbuurt vaker sprake is geweest van dronkenschap. Dat blijkt niet uit de notulen. In de ambtsperiode van De la Couture bleef het bij dit ene geval. Het niet mogen deelnemen aan het avondmaal was in die tijd een ernstige zaak; het betekende uitsluiting uit de gemeenschap. Bij volharding in het 'kwaad' zat ook de toegangspoort tot de hemel op slot. De gang naar de hel was dan onvermijdelijk.

Gekibbel over kerkelijke regels

Op 7 januari 1816 vaardigde koning Willem I bij koninklijk besluit het Algemeen Reglement voor de Hervormde Kerk uit met daarin de regel dat een kerkenraad diende te bestaan uit de predikant en ouderlingen ‘gekozen uit de achtewaardigste, kundigste en voornaamste leden der gemeente’.

De predikant van Ens hield van strikte regels en vond dat gekozen broeders – gekozen zusters waren er toen nog niet! – niet lichtvaardig het ambt mochten weigeren. Er werd een forse boete van tien gulden ingesteld. Wel kon ontheffing verkregen worden voor het beroepshalve afwezig zijn van ambtsdragers. Vissers als L. T. de Jonge, L. T. de Groot, J. W. Gersen en J. T. Ham werden in de notulen nogal eens geëxcuseerd voor hun afwezigheid.

Op de Molenbuurt tilde men niet zwaar aan kerkelijke regels. Toen de predikant na zijn ziekteverlof terugkwam bleken er geen nieuwe ambtsdragers te zijn gekozen, hoewel dat kerkelijk wel verplicht was. De predikant probeerde het verzuim in december 1837 alsnog goed te maken maar de kerkenraad vond dat niet zo nodig.

Ernstiger nog was het conflict met C.F. Seidel over de toelage van de koster/voorzanger. Die kreeg jaarlijks een toelage van f 50,-. De predikant had ‘van koningswege’ opdracht gekregen dat de koster voortaan door de kerkvoogdij betaald moest worden en dat een korting van f 25,- het gevolg was. De ‘koninklijke’ beslissing passeerde de kerkenraad met meerderheid van stemmen. Wel had C.F. Seidel – volgens de notulen – laten noteren dat hij tegen had gestemd. Daarna bleek de kous niet af te zijn. In de kerkenraadsvergadering van 31 december 1837 kwam een herroeping

van het voorgaande besluit aan de orde en wat bleek: ouderling L. de Jong, diakenen T. T. Buter en K. van Eerde verklaarden dat zij alsnog tegen de verlaging waren. De la Couture sputterde tegen en tekende in het notulenboek aan: ‘De predikant dezer Gemeente heeft schoon te vergeefs! al het mogelijke gedaan (...) met het voorlezen (...) van de bestaande Kerkelijke Wetten’ om hen van gedachten te doen veranderen. Dat lukte niet en de f 50,- voor de voorzanger bleef dus gehandhaafd. De predikant notuleerde dat hij de ‘Instructiën voor den Koster’ niet wenste te tekenen. Of er sprake is geweest van vriendjespolitiek vermelden de notulen niet. Voorzanger/schoolmeester Wichers was getrouwd met de zuster van Seidel...

Financiële positie en armenvraagstuk

Het huishoudboekje van de kerkelijke gemeente was vrij simpel en bestond uit een kort overzicht van de jaarlijkse inkomsten en uitgaven. De armenzorg was een aparte post. In 1834 bedroegen de ontvangsten en de uitgaven respectievelijk f 432,77 en f 338,83 en was er dus een positief saldo van f 93,94. Dat positieve resultaat wist de gemeente in de periode De la Couture vrijwel altijd te realiseren. Het College van Toezicht (Zwolle) had de gemeente een steuntje in de rug gegeven door de f 900,- die van de bouwkosten ad f 10.000,- voor de nieuwe kerk resteerden, aan de gemeente ten goede te laten komen. Dat bedrag werd op rente gezet en leverde jaarlijks f 36,- op. Verder waren er kerkelijke collecten,¹⁴ opbrengst van verhuur/verkoop van kerkstoelen en banken, verhuur van

¹⁴ De huidige collectezakken waren vroeger in gebruik bij de hervormde gemeente van Boer.

Maat van het Schoonmaken der Kleren

- Art 1) De Kleren zal om vier weken gereeid worden
- Art 2) Alle kleren behoort te worden uitgeroepen
- Art 3) Het Hoopwerk om de Maand moet worden
- Art 4) De vrees voor pinsteren geheel schoon maken, het wettigen geschied door het bij
- Art 5) De matriculen het het schoonmaken zal den aannemer zelf moeten aanschaffen
- Art 6) Hij zal aanspraak hebben op 20 Emmeren water uit den Gemeentebak
- Art 7) Hij zal zoo lang in Stoven in de kerk geplaatst worden, totdat de Kleren waartoe hem de Kerk zal worden toegewezen
- Art 8) Hij is verantwoordelijk de Stoven schoon over te leveren aan den Kerkvoogd
- Art 9) Hij is verantwoordelijk voor alle voor geschreven artikelen, en bij gebreke daarvan, of nalatigheid de Kerk zal zijn Amt worden ontnomen bij het geenis van Geldens

Reglement voor
het schoonmaken.
Datering niet precies
bekend. Historisch
Centrum Overijssel
(HCO), Provinciaal
College van Toezicht
(...) Nederlands
Hervormde
Gemeenten
in Overijssel,
Toegangsno.198.1,
inv.no.1176.

Markland 13 Junij
De Presesent
Kerkvoogd

voetenbankjes en van stoven met een kooltje vuur voor de vrouwen en het afgeven van kerkelijke attestaties aan gegoeden voor 30 cent. Opmerkelijk was dat er ook gecollecteerd werd voor noodlijdende kerken elders. Dat was een landelijk voorschrift en de hervormde gemeente deed daaraan mee.

In de loop van de jaren dertig werd de armenzorg de achilleshiel van de gemeente. Armenzorg was in de 19de eeuw de taak van de kerkelijke gemeente ter plaatse. Lid zijn van de kerk betekende dat je een beroep kon doen op de diaconie als je in de problemen kwam. Dit recht op hulp leidde tot klantenbinding, maar kon

ook een molensteen worden als er veel armlastigen waren.

In de kerk stond een maandelijks te lichten Armenbus. In maart 1834 bevond zich daarin ruim f 50,-. Het geld voor de armen werd op verschillende manieren bij elkaar gesprokkeld. Onrechtmatige afwezigheid op kerkelijke vergaderingen werd beboet met 25 centen voor de Armenbus. Ook was er in de jaren dertig sprake van een bijdrage van de burgerlijke gemeente. In de notulen de volgende mededeling: ‘December 13. Van den Heere Burgemeester dezer plaats de toegestane subsidie voor dit lopende jaar ontvangen, en het bedrag hiervan op den volgenden dag aan Br. Diakenen ter hand gesteld, met de bijgevoegde catechisatiecenten van mij: 17,35.’

Aan de zuidzijde van de kerk bevond zich het ‘Pomphek voor de armenbak’. Het pompwater werd voor een paar cent per emmer verkocht. Het (drink) water kwam van het dak van kerk en pastorie en werd opgeslagen in een ondergrondse waterkelder. De kerkenraad verpachtte jaarlijks het verkooprecht. De opbrengst kwam ten goede kwam aan de Armenbak. Zo betaalde J. T. Ham in 1838 f 37,-. Hij moest voor dat bedrag heel wat emmertjes water pompen aleeer hij zelf wat verdiende.¹⁵

In 1834 waren er voortekenen dat de middelen in de Armenkas niet toereikend zouden zijn als er sprake was van calamiteiten. In strenge en langdurige winters lag de visserij maandenlang stil. Ook kon er niet aan de zeewering gewerkt worden. Betaald

Hein Salomonson
(1796-1883). In: R.
A. Burgers, Honderd
jaar G. en H.
Salomonson, 1954.

vorstverlet was onbekend en op grote schaal werd een beroep op de diaconie gedaan. De kerkenraad probeerde de toename af te remmen met zeer ingrijpende maatregelen. Tijdelijke onderstand zal alleen verleend worden bij wijze van voorschot of lening. Zij die daarom vragen zullen ‘hunne gouden of zilveren kleinodiën bij ons moeten verpanden’. Die voorwerpen kon men terug krijgen – zo werd beloofd – als het geleende bedrag terugbetaald was. Opmerkelijk is de vermelding van goud en zilver dat blijkbaar nog onder de mensen was. Voor alle duidelijkheid: het geven van onderpand trof niet de bedeling der ‘behoefligen’ (lichamelijk gehandicapten, weduwen en wezen). Het op de kleintjes letten werd bittere noodzaak. Zo deelde Seidel in zijn functie van president-kerkvoogd in de kerkenraadsvergadering van 31

Tijmen Buter heeft & het
Schoonmaken mandatorien aard
genome voor f 1,00
T. Buter

T. Buter, HCO,
Toegangsno. 198.1,
inv.no. 1176

*Henricus Kessel (1792-1870),
aartspriester.
Collectie Vrienden
van Schokland.*

december 1837 mee dat de afsluiting van het jaar niet in 'eenen gewone Avondbeurt geschieden kon, en wel uit hoofde dat het Kollegie van Kerkvoogden verklaarde onvermogen te zijn om het bedrag der daartoe vereischte kaarsen te kunnen betalen'. In 1839 werd nog een klein bedrag, slechts f 6,-, overgemaakt ten behoeve van de noodlijdende kerken elders.

Weverijen op Ens en Emmeloord

In 1837 verliet het gezin De la Couture het eiland wegens 'ongesteldheid' van de predikant. Wat er precies aan de hand is geweest vermelden de notulen niet.

Aan het eind van het jaar keerde de familie terug. De predikant had stellig de hoop dat het tij gekeerd kon worden met de start van weverijen.

De burgemeester was – opmerkelijk – geen voorstander geweest van de komst van weverijen: het zou de jongelui weerhouden het water op te gaan. Schokkers waren vissers en omscholing tot landrotten was niet wenselijk.

De gouverneur van Overijssel was echter – evenals pastoor Bosch op Emmeloord¹⁶ – een krachtig voorstander. We mogen aannemen dat ds. De la Couture ook voor was gezien zijn functie van thesaurier (penningmeester) van 'De commissie voor de Weverijen'. Die commissie was belast met het toezicht op de zeer jonge wevers. Pastoor¹⁷ Bosch speelde een belangrijke rol in de komst van de weverijen. Hij was bevriend met Evert Ekker, arts in Vollenhove. Deze had hem in tijden van ziekte uitstekend geholpen en nadien bleef een vertrouwensrelatie. Ekker had ervaring opgedaan met de in Vollenhove begonnen weverijen. Hij beschikte over goede contacten met de textielbranche in Twente, de Gebroeders Salomonson in Nijverdal. In het notulenboek van de hervormde gemeente komen de weverijen indirect ter sprake. De kerkenraad had namelijk verordonneerd dat bedeelde kinderen en de in de weverijen werkzame jongeren verplicht waren tot het volgen van onderwijs in de 'Catechisatiën als in de School'. Als ze daaraan niet meededen werd de uitkering gekort met tien tot vijftien cent. De boekhouderdiaken zou iedere zondagmiddag afrekenen en onder toezicht van de predikant zou het bedrag in de Armenbus worden gestort.

16 J. Spitse, *Johannes Bosch (1794-1842), Van boerenzoon te Raalte tot priester op Schokland*, Valkhof Pers, 2010, p.68 e.v.

17 Pastoor Bosch was officieel slechts deservitor, waarnemend pastoor op Schokland. Hij stond min of meer onder toezicht van de kerkelijke hiërarchie wegens (waarschijnlijk) het slecht kunnen omgaan met geld. Hij bleek een zeer sociaal bewogen priester te zijn.

In feite betekende dat leerplicht voor bedeelde kinderen, terwijl die plicht pas in 1901 landelijk werd ingevoerd. De kerkenraad hoopte langs deze weg de bedeelde kinderen een betere toekomst te bieden. Achterliggende gedachte zal ook geweest zijn het langs deze weg voorkomen van toekomstige klanten voor de Armenbus.

De weverijen hebben slechts kort wat meer welvaart gebracht. Toen de machinale productie in de textiel-fabrieken op gang kwam was er met de handbediende weefgetouwen op Schokland geen boterham meer te verdienen.

Pastoor en predikant in de Eijsschuit

De zorgen werden met de zeer strenge winters van einde jaren dertig steeds groter. De vissersschuiten lagen ingevroren en de werkers aan de zeekering verkleumden in hun huisjes. Er viel niets te verdienen. Zelfs de verdiensten van de nettenbreiende vrouwen vervielen.

Onderwijzer Wichers en waterstaats-ingenieur Seidel slaakten op 16 januari 1838 – midden in de winter – een noodkreet richting Kampen. Zij hadden de eer – zo schreven ze – lid te zijn van het Departement Kampen der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen en als zodanig deden ze een beroep op de leden om ‘in den kommervollen toestand van Schoklands opgezetenen te voorzien. (...) De arme visscher zit, helaas! thans bij eenen kouden hard te staren en kan zijne bedrukte vrouw en schreiende kinderen niets geven, om hunnen honger te stillen of hun tegen de snepende kou te beschutten.’ En dat ‘geene pen in staat is om de ware gesteldheid te beschrijven’.

De brief maakte indruk. Op 26 januari sleepte een aantal Schokkers vijf sleden, volgeladen met 1500 lange turven, vanuit Kampen over de toe

UIT EEN BRIEF VAN SCHOKLAND VAN DEN 23STEN NOVEMBER 1838.

....De honger woedt onder de opgezetenen van Schokland op eene schrikbarende wijze. Het is tegenwoordig reeds veel erger dan in den verledene winter. De toestand waarin allen zich bevinden is onbeschrijfelijk, en komt er geene spoedige en krachtdadige hulp, dan is de ellende niet te overzien. In bijzonderheden te treden, daartoe ontbreekt mij de tijd; dit eene, er is aan alles gebrek, sluit alles in, en zonder hulp zullen er velen den hongerdood sterven.

Voorlopig bestaat hier eene commissie, zijnde de Heeren G.G. DE LA COUTURE, predikant, J. BOSCH, pastoor, benevens de Onderwijzers LE-GEBEKE en WICHERS, die elke gift met dankbaarheid op de meest doelmatige wijze zullen besteden.

gevroren Zuiderzee naar Schokland. Aardappelen konden niet meegestuurd worden omdat die onderweg zouden bevriezen.

De volgende dag haalden Emmel-oorders met drie sleden 2100 korte turven op, Ensenaren met twee sleden 600 lange turven, en bewoners van de Zuiderbuurt met een slede 600 korte turven. Eind januari maakten de Schokkers nog een barre tocht over het ijs.¹⁸

Desastreus was het moeten verkopen van het vissersgereedschap. Aan onderhoud van de vissersschuiten kwam men in het geheel niet meer toe. In de herfst van 1838 maakten pastoor Bosch en ds. De la Couture een reis naar Den Haag. Dat was een uniek gebeuren. De twee geloofsgemeenschappen leefden in gescheiden werelden. Slechts een loopplank langs de oostelijke zeekering gold als veilige verbinding tussen Ens en Emmeloord.

Pastoor Bosch had – zo bleek uit een briefwisseling met aarts priester Van Kessel in Zwolle – het initiatief tot de reis genomen. De aarts priester had hem de mantel uitgeveegd vanwege het verlaten van zijn parochie zonder voor een vervanger te zorgen. Dat kon een predikant wel doen maar

*Brief Kamper
Courant, 23
november 1838.*

¹⁸ Bruno Klappe heeft in een serie artikelen in *Schokker Erf* de noodtoestand uitvoerig beschreven. *Schokker Erf* 27, 29, 30, 32, 33, 35, 36, 38, 40, 46.

een pastoor nooit. Pastoor Bosch antwoordde dat het op Schokland een kwestie van leven of dood was. Twee ongelukkige mensen waren al bezweken en twee liggen er op de rand des doods, schreef hij.

‘Ik heb de Domine met veel moeite overgehaald en met levensgevaar zijn wij met een Eijsschuit vertrokken, terwijl alle Schokkers zich in de kerk vereenigden om te bidden, dat ik gelukkig mogte overkomen.’¹⁹

Naar de reden van De la Coutures aarzeling kan men slechts gissen. Deinsde hij – in verband met zijn wankel gezondheid – terug voor de barre tocht met de ijsloper of was de situatie op de Molenbuurt toch minder ernstig?

De reis was niet tevergeefs. Koning Willem I liet zijn thesaurier weten (18 november 1838):

‘Op het mondeling verzoek van G.G. de la Couture, Predikant der Hervormde Gemeente, en J. Bosch, Pastoor der Roomsche Katholieke Gemeente op het eiland Schokland magtigen Wij U om van onzentwege aan beiden gezamenlijk ten spoedigste te doen worden eene som van driehonderd guldens ter aanvankelijke voorziening in de buitengewoone behoefte der ingezetenen van voornoemd eiland’²⁰

Na het vertrek van ds. De la Couture werd de verhouding katholiek-protestant een stuk slechter. Er ontstond ernstige verdeeldheid over de verdeling van de ingezamelde giften. Het overwegend katholieke Emmeloord, waar de meeste Schokkers woonden, voelde zich – terecht – onderbedeeld.

¹⁹ Spitse, p.62.

²⁰ Koninklijk Huisarchief, Noordeinde 74, 's Gravenhage. Geciteerd door Bruno Klappe, De noodlijdende bevolking van Schokland (2) In: *Schokker Erf* 29, mei 1995, p.33

Adieu Schokland

De vraag waarom De la Couture naar Schokland was gekomen kan niet eenduidig beantwoord worden. Was het uit roeping om de mensen te helpen? Hoopte de zwakke predikant op de genezende werking van de zeelucht? We weten het niet.

Uit de notulen blijkt dat de predikant zeer betrokken was bij het wel en wee van zijn gemeente. Ook eiste hij een strikte naleving van de kerkelijke regels. Dat zal best weerstanden hebben opgeroepen bij de eilandbewoners.

De familie De la Couture maakte de laatste jaren veel mee. Zij stonden machteloos tegenover de krachten van de natuur: strenge winters en haringen die niet naar de Zuiderzee zwommen. Zij zagen de ellende met de dag toenemen.

Van 1837 tot 1841 waren de winters streng tot zeer streng. Burgemeester Gillot schreef eind 1839 aan de gouverneur van Overijssel dat er op het eiland 483 mensen bedeed werden. Dat was schrikbarend veel, slechts te begrijpen als men zich realiseert dat de visserij vrijwel de enige bron van bestaan was.

Als de vissers niet konden uitvaren nam het aantal tijdelijk bedeeden onrustbarend toe. In het begin van de jaren dertig was dat aantal nog te overzien, aan het eind waren dat er zoveel dat de kerkelijke gemeente het probleem niet meer aan kon.

Van hoogoplopende kerkelijke ruzies is in de periode De la Couture geen sprake geweest, terwijl elders wel kerkelijke twisten oplaaiden. Ds. De Cock bezocht Urk en het gevolg is geweest dat daar een kerkscheuring plaatsvond: de Afscheiding. In het notulenboek van de hervormde gemeente lezen we slechts dat R. J. Kale zich in 1834 niet langer met de leer van de Hervormde kerk kon

Notabelen Ens 1834-1840
Kerkvoogden – ouderlingen
– diakenen

Peter Visscher
Dirk Jans Buter
Klaas Jans Gillot
Teunis Albers Bruins
Gerrit Jan Gillot
Louw Teunis de Groot
Louwe Theunis de Jonge
Theunis Buter
Th. Thijmens Buter
C.F. Seidel
T.T. Buter
C. van Eerde
Jan Willems Gersen
Jan Theunis Ham
B. Klein
Teunis Willems Bruins
J. W. Bruins
Jakob Bakker

verenigen. Het is mogelijk dat diens sympathie uitging naar Ds. De Cock. Maar medestanders bleken er niet te zijn en tot een breuk in de kerk kwam het niet.

In de ring Kampen, waartoe Ens behoorde, was trouwens geen enkel begrip voor de 'scheurmakers'. Na een discussie op een der ringvergaderingen over het wel of niet spreken van de slang in Genesis 3 vermeldde de scriba: 'Niet één die aan een eigenlijk spreken van eene slang gelooft, als het dier daartoe het minst van alle gevormd.'²¹ Koning Willem I was fel gekant tegen een scheuring in de kerk en ds. De la Couture was zeer koningsgezind. Heel opmerkelijk in de Schokker geschiedenis is de gemeenschappelijke tocht van de dominee en de pastoor naar de koning. Na het vertrek van de

predikant zou de verhouding katholiek en protestant weer verslechteren.

De domineesfamilie kende in eigen gezin ook ernstige tegenslagen: het leed van dood- en/of jong gestorven kinderen. Twee van hen werden op Schokland begraven. De predikant verliet het eiland in 1840 wegens ziekte en ging op 33-jarige leeftijd met emeritaat. Bij zijn vertrek was de gemeente gegroeid naar 196 zielen, 95 waren belijdend lid. In zijn jaar van vertrek werden nog 8 nieuwe leden ingeschreven.

Ds. G.G. de la Couture overleed in 1846 op 39-jarige leeftijd. Johanna Wilhelmina van Meurs (1810-1871) hertrouwde te Zwolle in 1857 met dr. J. Koning (1817-1875), arts uit Schiedam.

De nagedachtenis van ds. De la Couture en zijn vrouw wordt op aangrijpende wijze verwoord in het 'Nieuwjaarsdicht' van januari 1841. We weten niet wie de maker is geweest. De nazaten van de predikant hebben het gedicht trouw bewaard in hun familiearchief.

Nieuw-Jaars-Dicht

Aan onzen hooggeachten en beminden rustenden Leeraar den WelEerwaarden, Zeer Geleerden Heer G.G. De La Couture en Eerwaardige Echtenoote Mevrouw De La Couture-van Meurs.

(het gedicht volgt op pagina 46)

²¹ H. Reenders, *de Ring Kampen van de Nederlands Hervormde Kerk tijdens het scribaat van ds. N. S. Hoek, 1816-1852*, 4^e bundel IJsselacademie, 1981.

Bemide Leeraar en Mevrouw!
Ontvang dit Nieuw-Jaars-dicht.
Ten blijk van onzen dank en trouwe
Voor 't goed bij ons gesticht!

Al zijt Gij ver van ons geweken
Ons hart vergeet U niet,
Daar van Uw gunst zoo menig teeken
Ons dankbaar oog nog ziet!

Wat Gij aan ons en onze kind'ren
Met milde liefde deedt-
Geen afzijn kan dat ooit vermind'ren
Ondankbre! die 't vergeet!

Neen – kan het goede van U beiden
Nooit worden opgeteld;
Het een en ander wordt na 't scheiden
Nog vaak door ons vermeld.

't Vergelden – hoe wij 't zouden wenschen
– Staat niet in onze magt;
Maar d'Almagt doe 't voor zwakke menschen
In 't Jaar, dat ons weêr wacht!

Spaar God! spaar toch dien Man, die Vrouwe
In weldoen U gelijk!
Dat Uw weldadigheid en trouwe
Aan hen dit jaar weer blijk!

Weer ramp en onheil van hun woning!
De dood klimm' daár niet in!
De hemel daal' er door betooning
Van Echt-en-Ouder-min!

't Aanvallig kroost aan hen gegeven
Ontneem dat toch niet weêr!
Zij hebben tweemaal rouw bedreven
het zij de laatste keer!

Gij gaaft hun veel van aardsche goed'ren
Maak dankbaar steeds hun hart!
En onderworpen hun gemoed'ren
Zoo iets hun daarbij smart!

In smart'lijk is hun zin' beschikking
Daar 's Mans gezondheid kwijnt,
Zijn licht niet meer met hartsverkwikking
Op onzen leerstoel schijnt!

Dat Hij 't geloov': is Uw behagen
'En wat Gij wilt is goed!'
Help Gij ô God! dat kruis hem dragen
Met een gedwee gemoed!

Schraag zijn' gezondheid! sterk zijn' krachten
Hernieuw Zijn levensjeugd
Dat Hem nog vele dagen wachten!
die brengen tevens vreugd!

Maak dienstbaar nog zijn' vele gaven
Aan 't Rijk van Zijnen Heer!
Door tegenspoed noch iets begraven
Geef' Hij met winst ze weêr!

Blijf hem den troost dier Vrouw verleen
Die G'in Uw' gunst hem gaaft,
In wie zich geest en hart vereenen
Tot bron die altijd laaft!

Spaar Gij die twee voor 't kroost en velen
Voor wie zij nuttig zijn,
Die met ons in hun' zorgen deelen
Tot zalf van 's levenspijn!

Bewaar ô God! hun goede werken
als schat, die nooit vergaat,
waarop het uitzigt hen moog' sterken
Als eens hun sterfuur slaat!

Bemide Leeraar! dier'bre Vrouwe!
God hoort gewis die been!
't Herdenken van Uw' liefde en trouwe
Vlugt met geen' jaren heen!

Daar boven staat het aangeschreven
Het goede hier verrigt
En 't Goddelijk regt zal zeeker geven
Den Wensch van 't Nieuwjaars-dicht.

Blijft gij alzoo aan ons gedenken
Gelijk Gij bij ons leeft!
Geen afzijn moog de liefde krenken
Die 't hart ten zetel heeft!

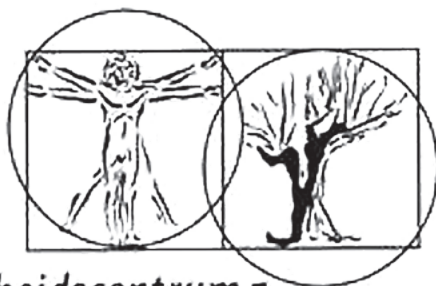
*Uwe dankbare en liefhebbende dienaar en
dienares ook namens hunne kinderen.*

Schokland, Louwmaand, Jaar onzes Heeren 1841

– reglement –

Gerrit Daniël van der Heideprijs

1. De Gerrit Daniël van der Heideprijs is in 2011 in het leven geroepen door de vereniging *Vrienden van Schokland*, ter gelegenheid van het vijftigjarig bestaan van de vereniging. De prijs is genoemd naar de oprichter van de vereniging (onder de naam *Vrienden van het Museum voor de IJsselmeerpolders*) en tevens conservator van het Museum Schokland, die de permanente opvoeding tot belangstelling voor heden en verleden van die IJsselmeerpolders als belangrijkste taak zag van het Museum Schokland.
2. Doel van de prijs is het wekken en stimuleren van de belangstelling voor heden en verleden van Schokland en het omringende gebied onder jonge mensen, in het bijzonder leerlingen van middelbare scholen.
3. De *Gerrit Daniël van der Heideprijs* bekroont het beste werkstuk van een leerling van een middelbare school over het heden en verleden van Schokland en het omringende gebied.
4. Onder Schokland en het omringende gebied in de voorgaande artikelen wordt verstaan: Schokland, zowel toen het nog een eiland was, als het onderdeel van het ingepolderde gebied, de Noordoostpolder, de provincie Flevoland, het Zuiderzeegebied.
5. Over de in het vorige artikel genoemde gebieden kan een werkstuk worden ingeleverd dat betrekking heeft op: de geschiedenis; de geologie; de archeologie; de biologie; de taal; de cultuur of welk ander onderwerp maar ook waarmee de vereniging *Vrienden van Schokland* zich in het verleden of heden heeft beziggehouden.
6. Het werkstuk moet in het kader van een schoolopdracht gemaakt zijn, in het examenjaar of een ander leerjaar, en voldoet in ieder geval aan de eisen die de school stelt. Daarbinnen staat de vorm vrij: geschreven, een audiovisuele productie etc.
7. De *Gerrit Daniël van der Heideprijs* wordt eenmaal per jaar uitgereikt, en bestaat uit een oorkonde en een bedrag dat voorlopig is vastgesteld op 200 euro. Bij kwalitatief of kwantitatief onvoldoende inzendingen wordt de prijs niet uitgereikt.
8. Bijdragen dienen te worden gezonden aan de secretaris van het bestuur. Deze nodigt daartoe in ieder geval de middelbare scholen in Emmeloord uit, en brengt deze scholen aan het begin van het leerjaar op de hoogte van de *Gerrit Daniël van der Heideprijs*, zodat leerlingen tijdig een onderwerp kunnen kiezen dat binnen het domein van deze prijs valt.
9. De werkstukken worden beoordeeld door een jury, die aangewezen wordt door het bestuur van de vereniging *Vrienden van Schokland*. In de jury zit minstens één bestuurslid, die de rol vervult van voorzitter. De uitspraak van de jury is bindend.
10. Het met de *Gerrit Daniël van der Heideprijs* bekroonde werkstuk kan gebruikt worden in een publicatie in het tijdschrift van de vereniging, en in algemene zin ingezet worden voor doelen die samenhangen met artikel 2 van dit reglement.

gezondheidscentrum
de Wilg

Fysiotherapie-praktijk de Wilg
behandelt nu ook
op Lange Dreef 28

Afspraak maken kan
via de receptie van
gezondheidscentrum
de Wilg,
Wilgenlaan 12
8302 AM Emmeloord
Telefoon: 0527 612299

SERVICEPARTNER

ALEKO

TV LCD DVD HIFI
TELEFONIE
STOFZUIGERS
ONDERDELEN

EIGEN TECHNISCHE DIENST
WWW.ALEKO.NL

MOERASANDIJVIESTRAAT 18 EMMELOORD TEL: 0527-613501

PARKEREN VOOR DE DEUR